

ยาเป็นหนึ่งในปัจจัยสี่ที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต ยาที่ใช้ในชีวิตประจำวันของแต่ละครอบครัวนั้นมีทั้งยาสามัญประจำบ้านที่ค่อนข้างจะปลอดภัยในการใช้ ยาอันตรายที่ต้องได้รับการสั่งจากแพทย์ และยาบางชนิดต้องอยู่ในความควบคุมดูแลของแพทย์อย่างใกล้ชิด ดังนั้นยามีทั้งคุณและโทษ ถ้าเราไม่ระมัดระวังในการใช้ การใช้ยาในบ้านจึงมีความจำเป็นที่สมาชิกในครอบครัวต้องมีความรู้ความรอบคอบในการใช้ มิฉะนั้นอาจจะเป็นอันตรายถึงแก่ชีวิตได้

ความหมายของยา

ยา หมายถึง สารซึ่งมีผลต่อสุขภาพร่างกายของคนหรือสัตว์ สามารถใช้ในการวิเคราะห์โรค ป้องกันรักษาโรค บรรเทาอาการเจ็บปวด หรือความทรมานจากโรคต่าง ๆ ได้

ยา ตามพระราชบัญญัติยา พ.ศ. 2522 หมายถึง

1. วัตถุที่รับรองไว้ในตำราที่รัฐมนตรีประกาศ
2. วัตถุที่มุ่งหมายสำหรับในวินิจฉัย บำบัด บรรเทา รักษาหรือป้องกันโรค หรือ

ความเจ็บป่วยของมนุษย์หรือสัตว์

3. วัตถุที่เป็นเภสัชเคมีภัณฑ์หรือเภสัชเคมีภัณฑ์กึ่งสำเร็จรูป

4. วัตถุที่มุ่งหมายสำหรับให้เกิดผลแก่สุขภาพ โครงสร้างหรือการกระทำหน้าที่

ใด ๆ ของร่างกายมนุษย์หรือสัตว์

ทั้งนี้ไม่รวมถึงอาหาร เครื่องมือแพทย์ เครื่องสำเร็จ เช่น กดองจุลทรรศน์ สิ่งประดิษฐ์ เช่น ฟันเทียม เครื่องกีฬา เครื่องสำอางค์ และส่วนประกอบของสิ่งจำเป็นที่วานั้น (พัฒนา สุชำนาญ 2537: 337)

ประเภทของยา

ได้มีการกำหนดประเภทของยาตามกฎหมายกำหนดเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้ (ขุนทรัพย์ ไสภรัตน์ 2537: 11-16)

1. ยาสามัญประจำบ้าน ซึ่งเป็นยาที่เป็นอันตรายน้อยที่สุด ใช้ในการบำบัดรักษาอาการเจ็บไข้ได้ป่วยที่ไม่รุนแรงมากนัก องค์การเภสัชกรรมได้ผลิตยาสามัญประจำบ้าน แผนปัจจุบันไว้จำหน่าย โดยใช้ชื่อว่า ยาตำราหลวง ส่วนยาสามัญประจำบ้านแผนโบราณมีขายตามท้องตลาดทั่วไป เช่น ยานัตถุ ยาหอม ยาธาตุ เป็นต้น

2. ยาอันตราย เป็นยาส่วนใหญ่ที่ใช้ในการรักษาโรคแผนปัจจุบัน ที่ขวดหรือกล่องใส่ยาจะเขียนคำว่า "ยาอันตราย" ไว้ เป็นยาที่อาจทำให้เกิดโทษแก่ร่างกายได้รุนแรง ถ้าใช้ไม่ถูกต้อง จึงควรใช้ภายใต้คำแนะนำของ แพทย์หรือเภสัชกร

3. ยาควบคุมพิเศษ เป็นยาที่มีอันตรายสูง แพทย์จะใช้กับคนไข้เมื่อจำเป็นจริง ๆ ไม่สามารถใช้อื่นแทนได้เท่านั้น ฉลากติดขวดยา หรือกล่องจะเขียนคำว่า "ยาควบคุมพิเศษ" ไว้ด้วย เช่น ยารักษาโรคมะเร็ง ยาพวกสเตียรอยด์

4. ยาบรรจุเสร็จ เป็นยาแผนปัจจุบันที่ผลิตขึ้นในลักษณะต่าง ๆ เช่น ยาเม็ด ยาน้ำ ซี้ฟิ่ง และอื่น ๆ แล้วบรรจุอยู่ในภาชนะที่ปิดผนึกไว้ มีฉลากแจ้งชื่อยา ปริมาณของตัวยาคือสำคัญ สถานที่ผลิตยา เดือน ปี ที่ขายหมดอายุ

5. ยาสมุนไพร เป็นยาที่ได้จากพืช สัตว์ หรือแร่ธาตุ ซึ่งมีได้ผสมปรุง หรือแปรสภาพได้จากพืช เช่น ใบมะขาม แก้งิง ได้จากสัตว์ เช่น คีหมี กระดุกเกลือ ได้จากแร่ธาตุ เช่น ดินประสิว กำมะถัน เป็นต้น

6. ยาเสพติดให้โทษ เป็นยาที่ทำให้ผู้ใช้เสพติด ซึ่งกฎหมายจะควบคุมมิให้มีการซื้อขายกันได้เหมือนยาทั่วไป เช่น มอร์ฟีน โคเคอิน

7. วัตถุออกฤทธิ์ต่อจิตประสาท เป็นยาที่มีผลโดยตรงต่อระบบประสาท อาจทำให้มีอาการคิดยาได้ กฎหมายจะควบคุมการซื้อขายอย่างเคร่งครัด

รูปแบบของยา

ยาที่ผลิตขึ้นมาในปัจจุบัน มีลักษณะของยาหลายรูปแบบ ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมกับร่างกายในการใช้นั้น ๆ ให้ยาได้มีการออกฤทธิ์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด (พูนทรัพย์ ไสภารัตน์ 2537: 13-17) ได้กล่าวว่า รูปแบบของยาจำแนกออกตามลักษณะดังนี้ รูปแบบยาที่เป็นของแข็ง รูปแบบยาที่เป็นของเหลว และรูปแบบยาอื่น ๆ

รูปแบบยาที่เป็นของแข็ง (Solid dosage form)

1. ยาเม็ด (Tablet) เป็นรูปแบบของยาผงแห้งที่ถูกอัดให้เป็นเม็ด มีรูปร่างต่าง ๆ ตามต้องการ ส่วนมากมักจะเป็นยารับประทาน มีตั้งแต่เม็ดเล็ก ๆ จนถึงเม็ดใหญ่ เช่น ยา

รักษาโรคกระเพาะอาหาร ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับกลืน ยาเม็ดชนิดนี้มีทั้งชนิดเคลือบ และไม่ได้เคลือบ จุดประสงค์ของการเคลือบยา เพื่อความสวยงาม และเพื่อกลบรสที่ไม่น่ารับประทานของยา หรือมียาบางชนิดที่เคลือบ (Enteric coat) เอาไว้เพื่อมิให้ยาแตกตัวที่กระเพาะอาหาร แต่ให้ยาแตกตัวดูดซึมที่ลำไส้เท่านั้น และในกรณีที่ยาระคายเคืองต่อกระเพาะอาหารมาก ยาที่ไม่ได้เคลือบ ได้แก่ ยาแก้ปวดลดไข้ พาราเซตามอล ซาลิไซลิกแอซิด ส่วนยาอม เช่น ยาอมแก้เจ็บคอ (Lozenge, Troche) เป็นยาเม็ดใช้อมระหว่างลิ้นกับเพดานปาก เพื่อให้ยาออกฤทธิ์นำเชื่อบริเวณคอ หรือยาอมใต้ลิ้น เพื่อให้ยาดูดซึมเข้าสู่หลอดเลือดใต้ลิ้น จะออกฤทธิ์ได้เร็ว และเพื่อหลีกเลี่ยงการถูกทำลายโดยกรดในกระเพาะอาหาร ส่วนยาเม็ดอม พาสติลล์ (Pastills) เป็นยาเตรียมแข็งเพื่อให้ละลายช้า ๆ ในปาก ยาพวกนี้จะมีฤทธิ์อ่อนกว่า Lozenge

ยาเม็ดที่เป็นเกล็ด หรือแกรนูล (granules) ใช้กับยาที่มีรสไม่น่ารับประทาน ตัวยาดังกล่าวจะผสมน้ำตาล และตัวขุรส กับตัวยา ประกอบช่วยให้เกาะตัว แต่ไม่มีฤทธิ์ ผสมน้ำทำให้เปียกชื้น นวดให้เกาะติดกันเป็นก้อน แล้วทำให้เม็ดเล็ก ๆ (granules) โดยเอาก้อนนั้นไปทำให้แห้ง จะได้เม็ดเล็ก ๆ มีขนาดไม่เท่ากัน เส้นผ่าศูนย์กลาง 2-4 มิลลิเมตร ใส่ถุงมีปริมาณยาในแต่ละถุงมีขนาดใช้เพียงครั้งเดียว เวลาใช้เอา granules ในแต่ละถุงละลายในน้ำก่อนรับประทาน เช่น ยาขับเสมหะ Acetylsysteine มีแกรนูลอีกชนิดหนึ่งเรียกว่า Effervescent granules มีส่วนผสมของกรดซิตริก กับโซเดียมไบคาร์บอเนต รวมกับตัวยานี้ ออกฤทธิ์ตามต้องการ มีตัวยาช่วยให้เกิดรสหวาน คือน้ำตาลทราย หรือซัคคาริน เมื่อละลายเกล็ดยานี้ ละลายในน้ำตัวกรดกับไบคาร์บอเนต เกิดปฏิกิริยากัน ทำให้เกิดแก๊สเป็นฟองขึ้นมา ให้รับประทานระหว่างที่เกิดฟองหรือทันทีที่ฟองหมด

2. ยาแคปซูล (Capsules) เป็นรูปแบบของยาที่เป็นผงแห้ง มีปลอกหุ้มเป็นพวกเจลาติน (รุ่นชนิดหนึ่ง) ปลอกหุ้มอาจแข็งหรือนิ่มก็ได้ เจลาตินจะช่วยกลบรส หรือกลืนที่ไม่ดีของยาไว้ ตัวยาที่บรรจุอยู่ภายในอาจเป็นผง เป็นน้ำ หรือครึ่งแข็งครึ่งเหลวก็ได้ ได้แก่ แคปซูลน้ำมันตับปลา ยาแคปซูลนี้ห้ามเกี่ยวข้องกับยาคลอแรมเฟนิคอล (chloramphenicol) มีรสขมมาก ปัจจุบันได้มีการทำรูปแบบของยาในรูปแบบของแคปซูล แต่ภายในบรรจุเม็ดยาเคลือบขนาดเล็ก ๆ ไว้มากมาย ทั้งนี้เพื่อให้เม็ดยาค่อย ๆ ออกฤทธิ์ ฉะนั้น เมื่อกินยาในรูปแบบนี้แล้วยาจะออกฤทธิ์ได้นาน เรียกแคปซูลแบบนี้ว่า Microencapsulation เช่น ยา Contac 500

3. ยาผง (Powder หรือ Pulveres) เป็นรูปแบบของยาที่ผสมเป็นผง มีมากกว่า 1 ชนิดขึ้นไป หรือมีการนำยาที่บดเป็นผงแล้วหลาย ๆ ชนิดมารวมกัน เพื่อให้ยาเก็บได้นาน และกลิ่นรสดีขึ้น มีทั้งชนิดรับประทานและยาผงที่ใช้ภายนอก ปัจจุบันยาที่ใช้ในรูปของยาผงไม่ค่อยมีแล้ว (ยกเว้นยาแผนโบราณ) แต่มักจะทำเป็นยาที่ทำมาจากโรงงานเป็นผงแห้ง เวลาใช้ต้องผสมน้ำให้เป็นยาแขวนตะกอน โดยการใช้น้ำคั้นผักหรือผลไม้ให้เย็น ผสมให้ถึงขีดที่กำหนดไว้ข้างขวดจึงจะได้ยาตามต้องการ ยาที่ผสมแล้วนี้จะมีอายุอยู่ได้นานเพียง 7 วัน เช่น ยาปฏิชีวนะสำหรับเด็ก เป็นต้น

ส่วนยาผงที่ใช้ภายนอก ได้แก่ ผงโรยแผล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นพวกยาปฏิชีวนะ เช่น ยาผงบาซิลทรานิน ไม่ควรใช้โรยแผลที่มีน้ำเหลืองเยิ้ม เพราะผงยาจะจับกันเป็นก้อน ระคายเคืองต่อแผล และทำให้เชื้อโรคสามารถเจริญเติบโตได้แผ่แฉ่งนั้นได้

มียาผงอีกรูปแบบหนึ่งคือ ผงเคี้ยว (Effervescent powder) เป็นยาที่ทำให้เหมาะที่จะละลายได้ง่ายในน้ำ โดยเฉพาะเมื่อใส่พวกโซเดียมไบคาร์บอเนต และกรดซิตริก ลงไป ทำให้เกิดเป็นฟองฟูน่ากินยิ่งขึ้น มักจะทำเป็นรูปยาเม็ดฟู (Effervescent tablet) เช่น อีโน มีทั้งชนิดเม็ดและชนิดผง

รูปแบบยาที่เป็นของเหลว (Liquid dosage form)

ยาในรูปแบบนี้แบ่งออกเป็น 3 ชนิดคือ ยาน้ำไม่มีตะกอน ยาน้ำแขวนตะกอน และ ยาน้ำแขวนลอย

1. ยาน้ำไม่มีตะกอน เป็นรูปแบบยาน้ำ เมื่อผสมกันแล้ว ยาและสารละลายจะรวมตัวกันเป็นเนื้อเดียวกัน นั่นคือไม่มีตะกอนเกิดขึ้น มีจำนวนหลายชนิด

1.1 ยาน้ำใส (Solution) เป็นรูปแบบยาน้ำที่ประกอบด้วยสารตั้งแต่สองชนิดขึ้นไป เมื่อนำมาผสมกันแล้วจะเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน มีลักษณะใส ไม่มีตะกอน ใช้ทำยาที่ใช้ทั้งภายนอก และยาใช้ภายใน หรือยารับประทาน ตัวอย่างเช่น น้ำเกลือล้างแผล ยาหยอดตา ยาอมบ้วนปาก ยาน้ำสวนทวาร

1.2 ยาน้ำเชื่อม (Syrup) เป็นรูปแบบยาน้ำ ที่มีน้ำตาลละลายผสมอยู่ ใช้สำหรับรับประทาน มีลักษณะข้น เหนียว และมีรสหวาน อาจแต่งสี กลิ่น รส ให้นำรับประทานยิ่งขึ้น เหมาะที่จะเป็นยาสำหรับเด็ก เช่น ยาแก้ไอน้ำเชื่อม ยาลดน้ำมูก ยาวิตามิน ยารักษาโรคผิวหนังที่เกิดจากน้ำตาตื้นเกิดขึ้น เขย่าแล้วไม่กลับละลายอีก หรือยามีสี กลิ่น รส เปลี่ยนแปลงไป ก็ไม่ควรใช้อีกต่อไป

1.3 ยาน้ำสปีริต (Spirits) เป็นรูปแบบยาน้ำที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ 60-90% กับน้ำมันหอมระเหย (Volatile oil) เช่น น้ำมันผิวส้ม น้ำมันกานพลู น้ำมันมินต์ ตัวอย่างที่ใช้คือเฮล้าสระแทน (Peppermint spirit) ที่ใช้เป็นยาภายนอกสำหรับสูดดม คือ เฮล้าแอมโมเนียหอม (Ammonia spirit)

1.4 ยาน้ำอีลิคเซอร์ (Elixir) เป็นรูปแบบยาน้ำ ที่ใช้รับประทาน มีรสหวาน มีแอลกอฮอล์ผสมอยู่น้อยกว่ายาน้ำสปีริต คือมีประมาณ 4-10% ในกรณีเป็นยาที่ใช้สำหรับเด็กจะต้องมีแอลกอฮอล์อยู่น้อย หรือไม่มีเลยซึ่งจะเป็นการดี เช่น ยาแก้ไอ Benadryl elixir ได้มีแทนอีลิคเซอร์

1.5 ยาน้ำทิงเจอร์ (Tincture) เป็นรูปแบบยาน้ำ ที่มีส่วนผสมของแอลกอฮอล์ เป็นส่วนใหญ่เช่น ทิงเจอร์ไอโอดีน เป็นส่วนผสมของแอลกอฮอล์กับไอโอดีน ใช้ฆ่าเชื้อโรค จากบาดแผล ทิงเจอร์ ผื่นการะบูร ใช้กินแก้ท้องเสีย เป็นต้น เนื่องจากมีแอลกอฮอล์ผสมอยู่ ซึ่งระเหยง่าย ควรเก็บไว้ในภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิด ไม่ควรเปิดฝาทิ้งเอาไว้หลังใช้ จะทำให้ ความเข้มข้นเปลี่ยนแปลงได้

นอกจากรูปแบบยาน้ำที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมียาน้ำใสอื่น ๆ ที่ใช้เฉพาะอย่าง เช่น ยาล้างตา (Eye douch) ยาน้ำสวนทวาร (Enema) ยามบ้วนปาก (Mouth wash หรือ gargles) และอื่น ๆ

2. ยาน้ำแขวนตะกอน (Suspensions) เป็นรูปแบบยาน้ำ ที่ประกอบด้วยผงยา เล็ก ๆ ที่ไม่ละลายน้ำ แขวนลอยตัวอยู่ในของเหลวอื่น ๆ หรือมักจะมีสารช่วยให้ยาแขวน ตะกอนอยู่ เมื่อตั้งทิ้งไว้ ยาจะแยกชั้นให้เห็นอย่างชัดเจน เวลาจะใช้ต้องเขย่าขวดให้ตัวยาระบายทั่วทั้งขวดก่อน จึงจะได้ยาในขนาดที่ต้องการ แต่ถ้าหากเขย่าขวดแล้วยาไม่กระจาย ตามเดิม ไม่ควรนำมาใช้อีก ยาน้ำแขวนตะกอนที่ใช้มาก ได้แก่

2.1 มิกเจอร์ (Mixture) เป็นยาน้ำที่มีตะกอนแขวนอยู่ในน้ำ ใช้เป็นยารับ ประทาน เช่น ยาแก้ท้องเดิน Kaolin Mixture with Pectin มีบางชนิดไม่ใสสารแขวนตะกอน ได้แก่ Brown mixture สำหรับแก้ไอ

2.2 โลชัน (Lotion) เป็นยาที่มีตะกอนแขวนอยู่ในน้ำ ที่ใช้ภายนอกร่างกาย โดยไม่ต้องดูดวงค์ ตะกอนที่แขวนอาจเป็นผงที่ไม่ละลายน้ำ หรือหยดน้ำมันก็ได้ เช่น Calamine lotion ใช้ทาแก้คัน Body lotion ใช้ทาผิวหนังป้องกันผิวแตก เป็นต้น

2.3 เจล (Gels) ตัวยาเป็นผงละเอียดแขวนตัวอยู่ในน้ำ หรือตัวยาที่มีโมเลกุลใหญ่ รวมตัวหรือกระจายตัวอยู่ในตัวกลางที่เป็นของเหลวได้ดี จนเป็นเนื้อเดียวกัน เช่น ยาลดกรด Aluminum gel

2.4 Magma หรือ Milk เป็นยาแขวนตะกอนที่คล้ายเจล แต่สารที่แขวนลอยอยู่มีขนาดใหญ่กว่าของเจล ลักษณะของยาจึงหนักกว่า เช่น Bentonite Magma, Alum milk, Milk of Bismuth

3. ยาน้ำแขวนลอย (Emulsions) เป็นรูปแบบยาน้ำ ประกอบด้วยน้ำมัน (oil) กระจายตัวอยู่กับน้ำ หรือหยคน้ำ กระจายตัวอยู่ในน้ำมัน ไม่แยกจากกันอย่างเห็นได้ชัดเจน มีลักษณะขุ่นเหนียวคล้ายนม ยาน้ำชนิดนี้ต้องเขย่าขวดก่อนใช้ แต่ถ้าหากแยกชั้นของน้ำมันกับน้ำได้ แสดงว่ายาเสื่อมคุณภาพไม่ควรนำมาใช้ ตัวอย่างเช่น ยาระบายพาร์ฟฟิน (Liquid Paraffin Emulsion)

ยาพอกทา ฤ นวด (Liniments) มีลักษณะคล้ายยาน้ำแขวนลอย แต่ใช้ภายนอก เช่น น้ำมันสโต๊ก (Stoke Liniments) ใช้ทา ฤ นวด แก้ปวดเมื่อย

รูปแบบยาอื่น ๆ

เป็นรูปแบบยาอื่น ๆ นอกเหนือจากรูปแบบยาที่เป็นของแข็งและของเหลว ได้แก่

1. ยาเหน็บ (Suppositories) เป็นรูปแบบยาที่ทำขึ้นเพื่อให้เหน็บตามช่องทางเปิดของร่างกาย ได้แก่ ทางทวารหนัก และช่องคลอด ใช้ในกรณีที่ต้องการให้ยาออกฤทธิ์เฉพาะที่ เช่น เป็นโรคริดสีดวงทวาร ยาเหน็บสำหรับถ่าย เป็นโรคติดเชื้อทางช่องคลอด เพื่อสะดวกในการใช้ จึงทำเป็นรูปเม็ดหรือแท่ง ต้องเก็บในที่เย็นโดยไม่แกะที่หุ้มออก เมื่อยาแข็งตัวดีแล้ว จึงแกะที่หุ้มออก แล้วสอดเข้าไปในอวัยวะที่ต้องการให้ถึงที่สุด ความร้อนในร่างกายจะหลอมเหลวยา ปลดปล่อยตัวยาออกมา เช่น ยาเหน็บทางทวารหนัก ยาเหน็บทางช่องคลอด

2. ครีม เพสต์ ซีมี้ง (cream, paste, ointment) เป็นรูปแบบยาที่ใช้ภายนอกเฉพาะที่มีลักษณะครึ่งแข็งครึ่งเหลว ใช้สำหรับยาทาภายนอกในร่างกาย เพื่อลดการเจริญเติบโตของแบคทีเรีย หรือบรรเทาอาการเจ็บปวดต่าง ๆ ยาจะซึมเข้าร่างกายทางผิวหนัง ให้มีการออกฤทธิ์เฉพาะที่ ครีมจะดูดซึมได้ดีกว่าซีมี้ง ยารูปแบบนี้ควรเก็บไว้ในที่เย็น ห่างจากแสงแดดและความร้อน เนื้อยาของครีมหรือซีมี้งจะเกิดการเปลี่ยนแปลงแข็งแห้งขึ้น เนื่องจากการสูญเสียน้ำไป หรือเยิ้มเหลวมากขึ้น เนื่องจากตัวยาดูดความชื้นจากอากาศ ถ้าเกิดกรณีเช่นนี้ควรทิ้งยาไป ไม่ควรนำมาใช้อีก ตัวอย่างครีม ได้แก่ เทรคนิโซโลนครีม

เพสท์ ได้แก่ ซิงค์ออกไซด์ เพสท์

ขี้ผึ้ง ได้แก่ ขี้ผึ้งโนโตรฟูราโซน

3. ยาพอก (Poultices) มีลักษณะคล้ายแป้งเปียก (paste-like) ใช้ปิดบริเวณผิวหนัง เพื่อลดอาการอักเสบ เพราะยานี้สามารถ งดอบความร้อนไว้ได้นาน วิธีใช้โดยเอายาพอกไปทำให้ร้อนแล้วป้ายบนผ้าปิดแผลให้หนา แล้วปิดตามบริเวณผิวหนังที่ต้องการ ความร้อนที่ให้ควรร้อนที่สุดเท่าที่ผู้ป่วยจะทนได้

4. ผ้าขางปิดแผล (Plaster) เป็นรูปแบบของยาที่ทำให้มีเนื้อเหนียว และนำไปทาบนวัตถุที่ชำรุดรับ เช่น ผ้าหรือยางบางชนิด ใช้สำหรับปิดแผลป้องกันแผลสกปรก ระคายเคือง หรือบรรเทาอาการเจ็บปวด เช่น Band-Aid Plaster

ปัจจุบันได้มีการคิดค้นขึ้นมาเป็นรูปแบบใหม่ เรียกว่า Transdermal patch เป็นแผ่นยาสำหรับแปะลงบนผิวหนังผู้ป่วย ด้วยยาจะซึมผ่านผิวหนังเข้ากระแสโลหิต อย่างสม่ำเสมอในเวลาที่กำหนดให้ ได้แก่ ยาแก้ปวดมาเวอริ ยาลดความอ้วน วิธีการของ transdermal patch จะใช้สำหรับยาที่ละลายได้ดีในไขมัน โดยใส่ยาไว้บน patch ซึ่งแผ่นแพทช์นี้จะอยู่ระหว่างเยื่อบาง ๆ 2 ชั้น ชั้นบนจะคลุมด้วยยาไว้ ส่วนชั้นล่างเป็นเยื่อค้ำที่ติดกับผิวหนัง จะมีกาว (adhesive gel) เคลือบไว้เพื่อให้แผ่นนี้ติดแน่นกับผิวหนังไม่เลื่อนหลุด อัตราเร็วที่ยาจะซึมผ่านผิวหนังเข้าสู่ระบบหมุนเวียนโลหิต ขึ้นกับชนิดของวัตถุที่จะนำมาทำเป็นเยื่อบาง ๆ ไม่ขึ้นกับชนิดของผิวหนัง สามารถรักษาระดับยาให้คงที่ในช่วงเวลาที่ต้องการได้ เช่น transdermal patch ของ scopolamine แปะบนผิวหนังวันละ 1 ครั้ง สำหรับแก้เมารถเมาเรือ หรือ nitroglycerine transdermal patch สำหรับรักษาและป้องกันอาการเจ็บของหัวใจให้ระดับยาคงที่นานถึง 24 ชั่วโมง

5. ยาป้าย (Pigmenta Paints) เป็นยาน้ำที่ใช้ทาผิวหนัง หรือป้ายคอ หรือเยื่ออ่อน ปกติจะประกอบด้วยตัวทำละลายที่ระเหยง่าย เพื่อให้ยาที่เหลือแห้งเร็ว มีฟิล์มเหนียว ๆ ติดผิวหนังอยู่เพื่อระงับการเจริญเติบโตของเชื้อโรค มักทำให้อ่อนนุ่ม ไม่ระคายเคือง วิธีใช้ยาใช้แปรงอ่อนป้ายยา เช่น ยากวาดคอ เป็นยาป้ายคอ เหงือก แก้การอักเสบและเจ็บคอ ใช้กวาดคอวันละ 1-2 ครั้ง สำหรับเด็ก ก่อนใช้กวาดคอต้องเติมน้ำสะอาดเท่าตัว

6. ยาพ่น (Spray) เป็นรูปแบบของยาที่ทำขึ้นโดยมีเครื่องมือพ่นอยู่ด้วย เพื่อให้ยาสามารถกระจาย เป็นอนุภาคเล็ก ๆ และออกฤทธิ์ต่อผิวหนัง เยื่อช่องจมูก และหลอดลม

โดยตรง ยาฟันส่วนใหญ่ให้ผลเฉพาะที่ และป้องกันฤทธิ์ที่ไม่พึงประสงค์ต่อร่างกายส่วนอื่น
ได้แก่ ยาฟันนิโอ-จินเฟริน

7. ยาคุม (Inhalant) เป็นยาที่มีกลิ่นหอมระเหย และสามารถสูดดมได้โดยง่าย
สรุป

ยาที่มีใช้กันอยู่ทุกวันนี้ มีหลายประเภทและหลากหลายชนิดของรูปแบบ ลักษณะ ทั้ง
นี้เพื่อความสะดวกเหมาะสม และให้การใช้ยาได้มีประสิทธิภาพสูงสุด ได้รับผลทางการ
รักษาจากยามากที่สุด ฉะนั้นการใช้ยาจึงควรใช้ยาให้ถูกรูปแบบ กับวิถีทางการใช้ยา ที่
กำหนดไว้ตามชนิดของยานั้น

การเก็บรักษายาและการจัดตู้ยา

ยาที่มีคุณภาพดี ผลิตจากโรงงานได้มาตรฐาน มีชื่อเสียง น่าเชื่อถือไว้ใจได้ เมื่อ
นำมาใช้รักษาโรคจะได้ผลทางการรักษา ตามฤทธิ์ของยาอย่างเต็มที่ แต่ผลของยาอาจไม่เป็น
ดังกล่าว ถ้าหากผู้ใช้ยาปฏิบัติต่อยาและเก็บรักษาไม่ถูกต้อง นั่นคือ คุณภาพของยาจะถูก
เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพสิ่งแวดล้อม ทำให้คุณภาพของยาถูกทำลาย ประสิทธิภาพในการ
ออกฤทธิ์ของยาในร่างกายจึงลดลง

ปัจจัยจากสิ่งแวดล้อมที่ทำให้ยาเสื่อมสภาพ

1. อุณหภูมิ หรือความร้อนหนาวของบรรยากาศ ยาแต่ละชนิดจะมีความเหมาะสม
ที่จะอยู่ในอุณหภูมิไม่เหมือนกัน ถ้าหากอุณหภูมิเปลี่ยนไปจากความเหมาะสมแล้ว สภาพ
ของยาจะแปรเปลี่ยนตามไปด้วย อาทิเช่น ความร้อนจะช่วยเร่งปฏิกิริยาทำให้ยาเสื่อมสภาพ
เร็ว สิที่เดิมในยาหรือเคลือบเม็ดยาเอาไว้จะจางลง เปิดโอกาสให้ตัวยาคัดสัมผัสกับสิ่งแวดล้อม
จึงเกิดปฏิกิริยาทางเคมีที่ทำให้ตัวยาเสื่อมสภาพได้ ถ้าเป็นยาน้ำ ยาประเภทครีม ความ
ร้อนจะทำให้ น้ำที่อยู่ในยาระเหยออกไปยาจะแห้งแข็ง การใช้ยาไม่สะดวก ได้ตัวยาก็ไม่ได้
สัดส่วน ยาขี้ผึ้งถูกความร้อนจะไหลเยิ้มหลอมละลาย เสียคุณสมบัติบางประการไป ถ้าอากาศ
เย็นจัด ยาประเภทขี้ผึ้ง ครีมจะแข็งตัว ยาน้ำจะแข็งตัวตกตะกอนหรือแยกชั้น ยาหรือสารเคมี
ที่ระเหยง่าย เช่น อีเธอร์ อะซิโตน ไม่ให้เก็บในที่ร้อน ไซของของเหลวที่ระเหยจะระเหย
ในที่ว่างปากขวด เมื่อระเหยมากๆ เข้าจะระเบิดได้ เพื่อเป็นการป้องกันยาดังกล่าว นอกจาก
จะไม่เก็บไว้ในที่ร้อนแล้ว ไม่ควรบรรจุยาเต็มขวด เพื่อจะได้มีที่ว่างมากพอบรรจุไอระเหย
ยาเหน็บถ้าอยู่ในอุณหภูมิใกล้เคียงกับอุณหภูมิของร่างกายจะละลายใช้ไม่ได้

2. ความชื้น ยาเม็ด ยาผง ถ้าถูกความชื้นมากจะแปรสภาพไป จึงต้องมีการเติมสารดูดความชื้นเอาไว้ ยาเม็ดที่ไม่มีสารดูดความชื้น เม็ดยาจะดูดความชื้น ทำให้เม็ดยาพองตัว ในที่สุดจะแยกออก เบื่อขยุ่ย ส่วนยาผงจะเกาะตัวกันเป็นก้อน เปลี่ยนสี กลิ่น ซึ่งแสดงถึงยาเสื่อมคุณภาพ

ยาที่ถูกความชื้นแล้วจะเสียคุณภาพ ได้แก่

2.1 ยาปฏิชีวนะเกือบทุกชนิด เช่น เพนนิซิลิน แอมพิซิลิน แอมพิซิลินชนิดน้ำเชื่อมแห้ง เพนนิซิลิน จี โปรเคน

2.2 ยาแอสไพริน ความชื้นจะสลายตัวให้กรด 2 ชนิด จะไม่มีผลลดไข้แก้ปวด ให้สังเกตจะมีผลกรูปร่างเข็มเกาะอยู่ที่เม็ดยา และมีกลิ่นยาเปรี้ยว ๆ ของกรคน้ำส้ม แสดงว่าบางส่วนสลายตัวไป กรดที่สลายตัวนี้จะกีดขวางเดินอาหาร

2.3 ยาเม็ดฟู หรือยาผงฟู ยาประเภทฟองฟูนี้จะมีสารไบคาร์เบตเมื่อรวมตัวกับน้ำ จะได้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ เมื่อถูกต้องกับความชื้น ความชื้นจะทำให้เกิดปฏิกิริยามีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ออกมาเรื่อย ๆ จนในที่สุดเมื่อนำไปใส่น้ำจะไม่ให้เกิดฟองฟูอีก

3. แสงสว่าง แสงสว่างจะมีส่วนเร่งปฏิกิริยาในยาบางชนิด ทำให้ยาเสื่อมสภาพเร็ว ใช้ไม่ได้ผล เช่น ยาหยอดตา ยาประเภทวิตามิน วิตามินซี วิตามินบีสิบสอง ยาปฏิชีวนะ ยาแอดรีนาลิน ยาโคอะบีเนต (รักษาโรคเบาหวาน) ฯลฯ

การเก็บรักษา

สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ เช่น ความร้อน ความชื้น แสง มีผลต่อสภาพของยาถูกเปลี่ยนแปลง ทำให้ประสิทธิภาพของยาทางการรักษาลดลง เพื่อเป็นการป้องกันการเสื่อมสภาพของยา จึงควรเก็บรักษาให้ถูกต้อง โดยยึดหลักการ ดังนี้ (ขุนทรัพย์ โสภารัตน์ 2537: 69-72)

1. บริเวณที่หรือห้องเก็บยา ควรเป็นบริเวณโดยเฉพาะที่ไม่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสารเคมี นั่นคือ ปลอดภัยจาก

1.1 ความร้อน ความชื้นและแสง

1.2 น้ำตกลงหรือขัง จะทำให้เม็ดยาละลาย

1.3 ความร้อน อุณหภูมิห้องสามารถละลายยาเหน็บ และยาขี้ผึ้งบางชนิดได้

1.4 แหล่งของเชื้อโรค จะทำให้ของไว้เชื้อสัมผัสกับเชื้อโรค

2. ที่เก็บยาต้องรักษาความสะอาดอยู่เสมอ จัดวางของใช้ต่าง ๆ เป็นระเบียบ เรียบร้อย เย็น แห้ง ไม่อับชื้น ไม่อยู่ใกล้แหล่งความร้อน และไม่ถูกแสงแดดส่องถึง

3. ยาทุกชนิดควรเก็บไว้ในที่เฉพาะและปลอดภัยจากการหยิบใช้โดยพลการจากบุคคลภายนอก

4. ยาสำรองต่างๆ ควรได้รับการตรวจตราอยู่เสมอ และถ้าพบว่ามียาเสื่อมสภาพ ให้แยกออกมาจากกลุ่ม และกำจัดทันที

5. ไม่ควรโยกย้าย ถ่ายเทยาออกจากขวด โดยไม่จำเป็น เช่น การแบ่งยาบางส่วนใส่ในถุงหรือขวดขนาดเล็ก ๆ ควรใส่ไว้ในขวดดั้งเดิมที่ซื้อมาทั้งหมด และปิดขวดให้แน่นสนิท

6. ยาทุกชนิดจะต้องมีฉลากยากำกับขวดยาให้ชัดเจน สะอาด ถูกต้องตลอดเวลา และที่เก็บยาต้องป้องกันฉลากยาปรอะเปื้อนสกปรกด้วย

7. ยาที่ไม่ต้องการ หรือขวดยาที่ไม่ใช้แล้ว ไม่ควรจะเก็บไว้ในที่เก็บยา ให้กำจัดเพราะอาจผลออกไปหยิบใช้

8. ที่เก็บยาในบ้านต้องเก็บไว้ให้พ้นมือเด็ก และปิดกุญแจเสมอ

9. ไม่ควรเก็บยาไว้ในห้องน้ำ เนื่องจากมีความชื้นสูง และเด็ก ๆ อาจจะหยิบได้ง่าย

10. ยาเหน็บและยาฉีดให้เก็บไว้ในตู้เย็น ถ้าแยกตู้เย็นสำหรับเก็บยากับตู้เย็นเก็บอาหารได้จะดี และไม่ควรรีบเปิดตู้เย็นบ่อย ๆ จะทำให้อุณหภูมิของตู้เย็นไม่คงที่ ยาเสียสภาพได้ง่าย

ภาชนะบรรจุยา

ภาชนะบรรจุยาเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อประสิทธิภาพทางการรักษาของยา ถ้าเก็บยาไม่ถูกต้องกับภาชนะ ยาก็จะเสื่อมสภาพได้ง่าย ควรเลือกใช้ภาชนะให้ถูกต้องกับยา ภาชนะบรรจุยาโดยทั่วไปมี 4 ชนิด

1. ภาชนะแก้ว มีชนิดใสและสีชา ชนิดที่ไม่เสียดสภาพเมื่อถูกแสง ใช้ขวดแก้วใสและแก้วสีชาใช้กับยาที่เสียดสภาพง่ายเมื่อถูกแสง เช่น Sodium nitroprusside จะสลายตัวง่ายเมื่อถูกแสงและสลายเป็นสารพวก cyanide ซึ่งเป็นสารพิษ นอกจากนี้มีวิตามินซี วิตามินบี 12 และอื่น ๆ ข้อดีของภาชนะแก้ว คือ ทนความร้อนและความชื้นได้ดี แต่แตกง่าย

2. ภาชนะพลาสติก ปัจจุบันภาชนะพลาสติกมีมากมายหลายชนิด แต่ละชนิดจะมีคุณภาพแตกต่างกัน ปัจจุบันถุงพลาสติกสำหรับใส่ยา ขวดยา คลับยา จนถึงขวดยาน้ำขนาด

ใหญ่ ภาชนะพลาสติกมีข้อเสีย คือยอมให้ก๊าซและความชื้นผ่านได้ พลาสติกชนิดขุ่นจะช่วยป้องกันแสงได้บ้าง ขອງยาพลาสติกชนิดทึบได้นิยมใช้กันอย่างแพร่หลาย เนื่องจากเหมาะสมและสะดวกในการพกติดตัว

3. ภาชนะโลหะ โลหะที่ดีที่สุดนำมาใช้บรรจุยาคืออลูมิเนียม ไม่ทำปฏิกิริยากับยาที่บรรจุอยู่ ใช้น้ำ ก๊าซและแสงผ่านไม่ได้ แต่อาจถูกทำลายด้วยกรดและด่าง ได้แก่ ยาป้ายคารนิคหลอด ยาฉุนวคแก้ปวดเมื่อย Counterpain balm

4. ภาชนะยาง คล้ายคลึงกับถุงพลาสติก แต่ยางอาจทำปฏิกิริยากับยาได้ เช่น ยางดูดซับตัวยาน้ำยาฆ่าหยา และยางปล่องสารบางอย่างเข้าสู่ยา อาจเกิดอันตรายได้ จึงมีใช้น้อยในปัจจุบัน

การเก็บยานเฉพาะอย่าง

มียานบางอย่างที่เก็บยาโดยทั่วไปแล้ว ยานอาจจะเสียสภาพและหมดอายุเร็วกว่าปกติ จะต้องเก็บแยกจากยาอื่น ๆ ซึ่งมักจะบ่งบอกไว้ในฉลากยา ได้แก่

“Keep in cool place” หรือ “Keep in refrigerator” หมายถึง เก็บที่อุณหภูมิ 8-15 องศาเซลเซียส หรือเก็บในตู้เย็นส่วนที่เย็นน้อยที่สุด ไม่ใช่แช่แข็ง เช่น ยานหีบ ยารักษาโรคเบาหวาน อินซูลิน ยาปฏิชีวนะที่ผสมน้ำแล้ว ยารูปแบบครีมบางชนิด

“Keep in room Temperature” หมายถึง เก็บได้ที่อุณหภูมิห้องประมาณ 15-30 องศาเซลเซียส ไม่ต้องใส่ตู้เย็น เช่น ยานเม็ด ยานแคปซูล ยาน้ำ

“Freeze-store” หมายถึง เก็บไว้ที่อุณหภูมิ 0 องศาเซลเซียส คือตู้เย็นชั้นน้ำแข็ง ได้แก่ Oral Polio Vaccine (OPV)

“Avoid excessive heat” หมายถึง เก็บยาไว้ที่อุณหภูมิห้อง แต่ต้องไม่สูงเกิน 40 องศาเซลเซียส

สารพวกที่ดูดความชื้น เช่น แคลเซียมกลูโคไรด์ ซิงค์กลูโคไรด์ จะดูดความชื้นเข้าหาค้นเอง ต้องเก็บในขวดที่ปิดสนิท อาจเป็นขวดแก้วหรือพลาสติก หรือแผงอลูมิเนียม ไม่เก็บในซองกระดาษ เพราะกระดาษไม่สามารถกันความชื้นได้

ยาพวกวัคซีน เป็นสารโปรตีนถ้าถูกความร้อนจะทำให้เสียได้ และมีความไวต่อการเปลี่ยนแปลงของอุณหภูมิมาก จะสลายตัวเร็วเมื่อเก็บในที่อุณหภูมิสูงกว่ากำหนด ทำให้ไม่มีผลทางการรักษา เช่น วัคซีนป้องกันโรคโปลิโอ ต้องเก็บในตู้เย็น หรือตู้แช่ วัคซีน

ป้องกันโรคโปลิโอชนิดรับประทาน ต้องเก็บที่อุณหภูมิต่ำกว่าศูนย์องศาเซลเซียสตลอดเวลา หากอุณหภูมิเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยจะเสี้ง่ายมาก ทำให้ไม่มีผลในการป้องกันโปลิโอ

ควรเก็บยาไว้ตามที่บอกไว้ในฉลาก แต่ถ้าฉลากไม่ได้บอกเอาไว้ เป็นที่เข้าใจทั่วไปว่าให้เก็บในที่ซึ่งป้องกันความชื้นได้ดี ไม่เก็บในที่อุณหภูมิร้อนเกินไป (มากเกินไป 30-40 องศาเซลเซียส) หรือไม่นำไปแช่ในตู้แช่แข็ง (อุณหภูมิ -2 องศาเซลเซียส)

ยาประเภทที่ต้องให้ความระมัดระวังในการเก็บเป็นพิเศษ

สารฆ่าแมลง สารฆ่าแมลงเป็นสารเคมีประเภทที่ทำให้เกิดอันตรายต่อร่างกายมนุษย์อย่างเฉียบ หากพลั้งเผลอรับเข้าสู่ร่างกาย อาจถึงแก่ชีวิตได้ในทันที จนถึงเป็นเรื้อรัง รักษาไม่หาย ฉะนั้นการเก็บสารฆ่าแมลงต้องแยกต่างหาก ห่างจากอาหาร ติดฉลากให้ชัดเจน เก็บไว้พ้นจากมือเด็กเอื้อมถึง เพราะเด็กอาจหยิบยาผิด หยิบเอาไปเล่น ไปรับประทาน ไม่ควรเก็บสารฆ่าแมลงไว้ในตู้อาหาร ตู้ยา ขวดยาให้เขียนฉลากชัดเจนด้วยสีแดง ใช้ภาชนะบรรจุที่แข็งแรง ไม่แตกง่ายไม่ซึมออกมา

ยาหยอดตา และยาล้างตา ความสะอาดปลอดภัยของยาหยอดตาเป็นสิ่งสำคัญมาก เพราะถ้าหากมีเชื้อโรคอยู่ เมื่อนำไปหยอดตา จะเป็นการนำเชื้อโรคเข้าสู่ตาที่กำบังอีกเสบ ทำให้เป็นมากขึ้น ถ้าเป็นเชื้อร้ายแรงก็อาจทำให้ตาบอดได้

ข้อแนะนำเกี่ยวกับยาหยอดตา และยาล้างตา

1. ควรเก็บยาหยอดตาในที่พ้นจากความร้อนและแสงสว่าง
2. ควรทิ้งยาหยอดตาหรือยี่ห้อล้างตาไป เมื่อมีการเปลี่ยนสี ตกตะกอนขุ่น ผิดไปจากเมื่อซื้อมาใหม่ ๆ หรือมีสิ่งแปลกปลอมตกไปในขวด
3. ควรระวังผลึกของยาที่ติดอยู่ที่ปากขวด ไม่ให้ตกลงไปในขวด เพราะหากผลึกยาหล่นเข้าไปในลูกตา จะทำให้ระคายเคืองมาก
4. วันหมดอายุของยาหยอดตา นับจากเมื่อเปิดขวดยาไปแล้ว 30 วัน แม้ยายังไม่หมดก็ให้ทิ้งเพราะถือว่าเสื่อมคุณภาพ
5. ไม่ควรใช้ยาหยอดตาาร่วมกัน เพราะจะทำให้เชื้อโรคจากคนหนึ่งแพร่ไปสู่อีกคนหนึ่งได้ง่าย
6. ขวดยาหยอดตาที่มีปากขวดเป็นที่หยอดตาในตัว เมื่อใช้แล้วควรปิด สำหรับที่หยอดตาไม่ควรวางไว้บนโต๊ะ เพราะสกปรก
7. ถ้ายาหยอดตาเป็นชนิดยาน้ำแขวนตะกอน ต้องเขย่าให้เข้ากันก่อน

ยาล้างตาทั่วไปมีขนาด 120 ถึง 240 ซีซี และมีถ้วยสำหรับใส่ยาล้างตา บรรจุในกล่องเรียบร้อย ควรระวังอย่างยิ่งเรื่องความสะอาด อย่าให้เชื้อโรคและสิ่งสกปรกตกลงไปในขวด เพราะยาล้างตาบรรจุในขวดขนาดใหญ่ หากผู้ใช้ไม่ระมัดระวังแล้ว จะทำให้ยาล้างตาสกปรกได้ง่ายมาก

การจัดตู้ยา

นอกเหนือจากโรงพยาบาลแล้ว ไม่ว่าจะที่บ้าน โรงเรียน โรงงาน ร้านค้า หรือที่ทำงานใดก็ตาม ควรจะมีตู้ยาบรรจุและอุปกรณ์ปฐมพยาบาลบางอย่างไว้ใช้ทันทีทันที เพื่อที่จะสามารถช่วยตนเอง และครอบครัว โดยเฉพาะในภาวะฉุกเฉิน หรือเมื่อเกิดอุบัติเหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ

ความสำคัญของตู้ยาอยู่ที่ยาในตู้ มิใช่ตู้ยา ตู้ยาไม่ควรจะหรูหราหรือแพงเกินไป ควรเป็นชนิดที่มีประตูปิดมิดชิด ป้องกันสัตว์และแมลงเข้า มีกุญแจง่าย ๆ ปิดตู้ไว้

หลักในการติดตั้ง และจัดตู้ยา

1. ตู้ยาควรติดตั้งให้ห่างไกลมือเด็ก เมื่อยาบางชนิดสวยงามเหมือนลูกกวาด เด็กอาจเข้าใจผิดหยิบไปอมเกิดอันตราย ได้ควรปิดกุญแจตลอดเวลา สำหรับลูกกุญแจควรเก็บไว้ในที่ผู้ใหญ่หยิบใช้ได้ทันที เก็บมิดชิดเกินไปเวลาฉุกเฉินต้องการใช้ยา อาจจะไม่ทันต่อเหตุการณ์

2. ยาที่จะจัดเข้าตู้แต่ละชนิด ควรมีฉลากปิดทุกขวด ยาที่ไม่มีฉลาก หรือฉลากสกปรกอ่านไม่ได้ความหมายชัดเจน ไม่ควรใส่ไว้ในตู้ยา การจัดตู้ยาแบ่งออกตามฉลากได้เป็น 2 ประเภทง่าย ๆ คือ

2.1 ยาสำหรับภายนอก เช่น ยาใส่แผล ยาหยอดตา ครีม ขี้ผึ้ง ยาน้ำประเภทโลชั่น ยาล้างตา ยาหยอดหู สังกัดจากฉลาก จะเป็นฉลากสีแดง และมีคำว่า "ห้ามรับประทาน" หรือ "ใช้เฉพาะภายนอก" ยาเหล่านี้มุ่งหมายให้ใช้สำหรับบริเวณภายนอกร่างกายเท่านั้น ให้แยกใส่ตู้ยาซีกหนึ่งของตู้ต่างหาก

2.2 ยาสำหรับใช้ภายใน เช่น ยาเม็ด ยาแคปซูล ยาน้ำดื่ม สังกัดได้จากฉลาก ยาที่ใช้เป็น "ฉลากสีน้ำเงิน" หรือ "ฉลากสีดำ" ถ้าเป็นยาแขวนตะกอน คัวยาแยกชั้นอยู่ จะมีคำว่า "เขย่าขวดก่อนใช้ยา" ยาใช้ภายในมีทั้งยารชนิดน้ำและชนิดแข็ง ให้ใส่ไว้ในตู้ยาอีกซีกหนึ่ง แยกจากยาภายนอก ถ้าแบ่งชั้นยารชนิดน้ำ และชนิดแข็งได้จะเป็นการดี โดยจัดยาชนิดแข็งไว้ชั้นบนของตู้ยาและยารชนิดน้ำไว้ที่ชั้นล่างของตู้ยา

3. วันหมดอายุของยา ยาที่มีกำหนดวันหมดอายุของยา ให้เขียนชัดเจนบนฉลาก และจัดยาที่มีวันหมดอายุก่อนไว้ส่วนหน้าของยาที่หมดอายุภายหลัง ถ้าเป็นยาเม็ด หรือ แคปซูล ยาที่ซื้อมาจากภายหลัง ไม่ควรเติมไปในขวดยาเลข ให้ใช้ยาเก่าให้หมดก่อน หรือนำยาใหม่ใส่ในส่วนล่างของขวดยา และนำยาเก่าใส่ในส่วนบนของขวดยา ถ้าสังเกตมีการเสื่อมสภาพให้ทิ้งทันที

ยาสำหรับใส่ตู้ยา

ยาที่นำมาใส่ตู้ยาประจำบ้าน โดยทั่วไปมักจะเป็นยาสามัญประจำบ้าน หรือยาตำราหลวง เนื่องจากเป็นยาที่มีคุณภาพดี ราคาถูก ใช้ป้องกันหรือรักษาตนเองในโรคต่าง ๆ ในขั้นต้นได้ โดยเฉพาะสำหรับอาการบางอย่างที่ไม่รุนแรงนัก เช่น ปวดศีรษะ มีไข้ บาดแผลเล็กน้อย ซึ่งไม่จำเป็นต้องไปพบแพทย์ แต่ทั้งนี้ถ้าใช้ยาไประยะหนึ่ง ประมาณ 3-4 วัน หรือตามระยะเวลาที่กำหนดอาการยังไม่ดีขึ้นก็ควรไปพบแพทย์ ยาประจำบ้านนี้ จึงมีข้อบ่งใช้สำหรับอาการเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ควรมีไว้ใช้ประจำตู้ยาในบ้าน หรือในโรงเรียน แต่ไม่ใช่สำหรับรักษาโรคทุกชนิด

ยาสามัญประจำบ้าน เป็นยาที่จำหน่ายได้โดยไม่ต้องมีใบอนุญาตขายยา หรืออีกชื่อหนึ่งที่คุ้นเคยกันคือ ยาตำราหลวง เป็นชื่อทางการค้าที่องค์การเภสัชกรรม ผู้ผลิตได้จดทะเบียนไว้ประกอบด้วย

1. ยาที่ใช้กับอาการทางระบบทางเดินอาหาร เช่น ยาลดกรด ยาแก้ท้องเสีย ยาถ่าย ยาถ่ายพยาธิ ยาแก้ปวดท้อง ท้องอืดเพื่อ

2. ยาแก้ปวด ลดไข้

3. ยาแก้ไอ ขับเสมหะ

4. ยาสำหรับอาการอักเสบจากการติดเชื้อ

5. ยาแก้ไข้มาลาเรีย

6. ยาบำรุง เช่น วิตามินชนิดต่าง ๆ

7. ยาสำหรับโรค ตา หู ยาชุดคมแก้หวัด แก้ลมวิงเวียน ยากวาดคอ

8. ยาสำหรับโรคผิวหนัง ยาทาแก้ปวดบวม ยาสำหรับใส่แผล

สำหรับรายละเอียดสรรพคุณของยาแต่ละชนิดได้กล่าวไว้ในตอนต่อไป นอกเหนือจากยาในตู้ยา ควรมีอุปกรณ์สำหรับทำแผล บาดแผลเล็กน้อย ได้แก่

1. สำลี

2. ผ้าปิดแผล (ผ้าก๊อซ) ชนิดเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมไว้ปิดแผล และชนิดม้วนไว้พันแผล
3. กระดาษกาว หรือผ้ากาว (พลาสติก) ชนิดติดยึดผ้าปิดแผลและติดสิ่งต่าง ๆ
4. แผ่นผ้าหรือพลาสติกเหนียวที่มีผ้ารับตรงกลาง เช่น พวก Band-Aid, Elastoplast with Wound Dressing ไว้สำหรับปิดแผลเล็ก ๆ น้อย ๆ เช่น แผลมีดบาด ก่อนใช้ต้องบีบเลือดให้ไหลออกมา ล้างแผลให้สะอาด แล้วพอกแผลด้วยสมุนไพรและน้ำสะอาด เช็ดแผลให้แห้ง ใช้สำลีชุบแอลกอฮอล์ 70% เช็ดรอบแผล แล้วใช้ Band-Aid ปิด
5. ม้วนผ้ายางยืด (Elastic Bandage) ซึ่งเป็นม้วน มีขนาดกว้างยาวต่างกัน ควรมีขนาดกว้าง 3-4 นิ้ว ยาว 1-2 เมตร ไว้ 1-2 ม้วน สำหรับใช้พันบริเวณแขนขาที่บวมหรือบริเวณข้อที่เคลื่อนขยับออก เพื่อลดอาการบวม และอาการเจ็บปวดลงได้
6. ไม้จิ้มฟัน สำหรับพันสำลีชุบยาทาแผลและใช้ประโยชน์อื่น ๆ
7. ช้อนหรือถ้วยตวงยา สำหรับตักยา ตวงยา
8. กรรไกร และเข็ม ใช้สำหรับตัดผ้า คัดเล็บ บ่งหนาม ควรใช้แบบที่ไม่เป็นสนิม ก่อนใช้ควรแช่ในแอลกอฮอล์ 70% หรือใช้น้ำแอลกอฮอล์ 70% เช็ดให้สะอาดก่อนใช้
9. เทอร์โมมิเตอร์สำหรับวัดไข้ ก่อนใช้ควรล้างด้วยน้ำและสมุนไพรให้สะอาด และ sterilize ปล่อยให้แห้งต่ำกว่า 35 องศาเซลเซียส
10. ปากคีบขนาดเล็ก (Forceps) หรือใช้ที่ถอนขนก็ได้ แต่ควรมีปลายตัดทื่อ และยาวพอสมควร จะได้ใช้คีบ ถอน หยิบ สิ่งของต่าง ๆ รวมทั้งก้างปลาที่ติดอยู่ในปากในคอออกได้

อุปกรณ์สำหรับทำแผล ให้จัดใส่ตู้ยา แยกจากส่วนของยา อาจจะต้องใส่ลิ้นชักในส่วนล่างสุดของตู้ยา แต่ทั้งนี้ต้องอยู่ในตู้ยา

อุบัติเหตุเล็ก ๆ น้อย ๆ หรือภาวะเจ็บป่วยไม่มาก อาจเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา โดยไม่เลือกสถานที่ เพื่อความปลอดภัยและทันต่อเวลา ไม่ว่าจะเป็นที่บ้าน โรงเรียน หรือที่ทำงานใดก็ตาม ควรมีตู้ยาไว้ประจำ และในตู้ยาควรมียาที่มีสภาพดี และอุปกรณ์ทำแผลไว้ให้พร้อมอยู่เสมอ นั่นคือผู้ที่รับผิดชอบจะต้องทำความสะอาดตู้ยาและอุปกรณ์ ระมัดระวังอย่าให้สกปรก สิ่งสำคัญที่จะทำให้ยาที่ใส่ในตู้ยามีประสิทธิภาพในการรักษา คือการเก็บรักษาให้ดีถูกต้องตามหลัก ป้องกันจากความร้อนแสง และความชื้นเหมาะสมกับยานั้น ๆ ยาใดที่

ควรเก็บในที่เย็น ควรเก็บในตู้เย็นและบรรจุยาในภาชนะที่เหมาะสมด้วย ทั้งนี้ทั้งนั้นเพื่อที่ผู้
ใช้จะได้ใช้ยาอย่างมีประสิทธิภาพเกิดอันตรายจากยาน้อยที่สุด

หลักสำคัญในการใช้ยา

สังคมไทยทุกวันนี้ให้ความสำคัญกับการใช้ยากันอย่างเกินเหตุ ทั้งนี้อาจจะเนื่อง
จากอิทธิพลของการโฆษณา ที่พบเห็นกันบ่อย ๆ ทั้งทางสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ โรง
ภาพยนตร์ หนังสือพิมพ์ และทางด้านโฆษณาชวนเชื่อทางป้ายประกาศ โฆษณาที่ติดตามที่
ปิดประกาศโดยทั่วไป การโฆษณามักจะเน้นแต่เรื่องคุณประโยชน์ของยาเพียงด้านเดียว ขาด
ข้อมูลถึงข้อห้ามหรืออันตรายจากการใช้ยา จึงทำให้คนส่วนใหญ่ซื้อยามากินกันเอง โดยไม่รู้
หรือไม่สนใจที่จะรักษาบำบัดตัวเอง โดยวิธีธรรมชาติบำบัด เช่น การใช้ความร้อน ความเย็น
ถูวนวด เป็นต้น ควรจะใช้ยาก็คือเมื่อจำเป็นเท่านั้น การจะใช้ยาต้องอาศัยการเรียนรู้ถึงหลัก
การใช้ยาให้เข้าใจ ดังนี้

ชื่อยา-ฉลากยา

เมื่อตัดสินใจใช้ยาต้องอ่านฉลาก หรือคำแนะนำต่าง ๆ ให้ละเอียด เพื่อจะได้ใช้
ยาได้ถูกต้อง รายละเอียดถึงการใช้นั้น ๆ ที่มักจะพิมพ์ไว้ที่กล่องยา และใบกำกับยา (ฉลาก
ยา) ที่แนบมาด้วย ซึ่งจะมีข้อความต่างๆ แสดงบอกเอาไว้ เพื่อความสะดวก และง่ายต่อ
การเข้าใจในแง่ของชื่อ วิธีใช้ ขนาดที่ควรใช้ ข้อบ่งใช้ ข้อห้ามใช้ พุนทรัพย์ โสภารัตน์
(2537: 33) ได้ยกตัวอย่างยาระบาย Bisacodyl มาประกอบการอธิบายไว้ดังนี้

1. ชื่อยามักจะปรากฏชื่อยา 2-3 ชื่อในยาแต่ละชนิด แต่ละชื่อจะมีความหมาย
เฉพาะคือ

1.1 ชื่อเริ่มต้น (Generic name) เป็นชื่อที่ตั้งสำหรับยาแต่ละชนิด ตั้งแต่เริ่ม
ค้นผลิตออกมาก่อนที่จะเปลี่ยนเป็นชื่อทางการค้า

1.2 ชื่อทางการ (Official name) เป็นชื่อที่พิมพ์อยู่ในหนังสือมาตรฐานการ
ใช้ยา แต่ตำราบางเล่มถือว่า ชื่อเริ่มต้น และชื่อทางการใช้แทนกันได้ เป็น generic หรือ
official หรือ nonpropriety name เช่น ยา bisacodyl

1.3 ชื่อทางการค้า (Trade หรือ proprietary name) เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นโดย
บริษัทผู้ผลิตยาออกมาจำหน่ายในท้องตลาด และลงทะเบียนไว้สำหรับยาแต่ละชนิด มักเป็น
ชื่อที่อ่านง่ายชวนจดจำ จึงอาจเรียกได้ว่าเป็นเครื่องหมายการค้า หรือชื่อทางการค้าสังเกตได้

ง่าย ๆ โดยจะมีเครื่องหมาย R อยู่ข้าง หรือเหนืออักษรตัวสุดท้ายของชื่อนั้น ๆ เช่น Dulcolax^R เป็นชื่อทางการค้าของยา Bisacodyl ผลิตโดยบริษัท Boehringer Ingelheim

1.4 ชื่อทางเคมี (Chemical name) เป็นชื่อที่จะบอกถึงสารประกอบทางเคมีที่ใช้ทำเป็นยา สังกัดจากชื่อมักจะเป็นชื่อที่ยาว อ่านยาก เช่น (4,4'-Diacetoxy-diphenyl)-(pyridyl-2)-metane เป็นชื่อทางเคมีของยา Bisacodyl ด้วยชื่อนี้หนึ่งจะมีชื่อทางเคมีได้ชื่อเดียว

2. ชนิดหรือกลุ่มของยา (Drug classification) เป็นการจัดกลุ่มของยา หรือสารเคมีตามคุณสมบัติของยา อาจจะเรียกว่า คุณสมบัติของยา เช่น Bisacodyl เป็นยาระบาย

3. ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยา (Pharmacologic actions) เป็นการอธิบายถึงยา หรือสารเคมีนั้นๆ จะไปออกฤทธิ์ที่ไหนและอย่างไรในร่างกายของคน รวมทั้งมีผลทางการรักษาอย่างไร เช่น คีลโคแลกซ์ เป็นยาระบายที่ออกฤทธิ์โดยตรงต่อเยื่อลำไส้ใหญ่ เมื่อใช้รับประทานหรือเหน็บทางทวารหนัก จะทำให้ลำไส้มีการบีบตัว โดยออกฤทธิ์โดยตรงต่อเยื่อลำไส้ใหญ่

4. ข้อบ่งใช้ (Indications) เป็นการให้รายละเอียดถึงวิธีการใช้ยา โดยมีหลักการทางเภสัชวิทยาเป็นพื้นฐาน พยาธิสภาพ หรืออาการโรคที่อาจจะไปบรรเทา หรือป้องกันอาการ ข้อบ่งใช้ของยาคีลโคแลกซ์ สำหรับอาการท้องผูกทุกชนิด เช่น อาการท้องผูกเนื่องจากนอนพักตื่น หรือนอนรักษาด่วนๆ การเปลี่ยนแปลงอาหารช่วยทำให้ผู้ป่วยถ่ายได้สบายขึ้น เช่น ก่อนหรือหลังผ่าตัด ช่วยในการทำ Barium enema ช่วยในการเตรียมลำไส้ใหญ่ สำหรับการตรวจโดยการส่องกล้องเข้าไปดูในลำไส้ใหญ่ส่วนล่าง

5. ขนาดการใช้ยา (Usage dosage) เป็นการให้รายละเอียดถึงขนาดของยาที่ใช้ในการรักษาจะมีช่วงห่างของขนาดยาตั้งแต่ ขนาดต่ำสุดจนถึงขนาดรักษาที่มากที่สุดที่จะไม่ทำให้เกิดอาการพิษ หรืออาการข้างเคียง ค่าตัวเลขที่แสดงไว้จะเป็นขนาดสำหรับผู้ใหญ่ ถ้าเป็นยาของผู้ใหญ่ ไม่ควรจะนำขนาดของผู้ใหญ่เอาไปให้เด็ก หรือผู้สูงอายุ

เพื่อผลดีในแง่ของการดูดซึม ความแรง ระยะเวลาของการออกฤทธิ์ของยาแต่ละตัว ให้ใช้วิธีการให้ยา ตามกำหนดไว้ในใบกำกับยา ยາบางชนิดอาจให้ได้หลายวิธีทาง แต่แต่ละวิธีทางจะมีข้อดี ข้อเสียแตกต่างกันออกไป

ขนาดการใช้ยา Bisacodyl

ชนิดเม็ดเคลือบน้ำตาล ออกฤทธิ์ในลำไส้

คลิลโคแลกซ์ ชนิดเม็ด เป็นแบบที่ใช้ได้สะดวกในกรณีที่ไม่ต้องการผลรวดเร็ว การรับประทานควรกลืนทั้งเม็ด และไม่ควรใช้ยานี้ร่วมกับยาลดกรด เช่น โซเดียมไบคาร์บอเนต ผู้ใหญ่ปกติให้รับประทานครั้งละ 2 เม็ด ก่อนนอน เพื่อให้ยาออกฤทธิ์ในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น หรือให้รับประทานก่อนอาหารเช้า ประมาณครึ่งชั่วโมง ในผู้ป่วยที่มีอาการท้องผูกมานาน ขนาดรับประทานนี้อาจเพิ่มเป็นครั้งละ 4 เม็ด เด็กอายุตั้งแต่ 4 ปีขึ้นไป ให้รับประทานครั้งละ 1 เม็ด

ชนิดแท่งเหน็บทวารหนัก

ชนิดแท่งเหน็บทวารหนักนี้ อาจจะนำมาใช้ในกรณีที่ต้องการผลการออกฤทธิ์ที่รวดเร็ว ยกตัวอย่างเช่น หากผู้ป่วยเหน็บยาทันทีหลังจากตื่นนอนในตอนเช้า เราสามารถจะคาดได้ว่า ยาจะออกฤทธิ์หลังจากรับประทานอาหารเช้า ซึ่งพบว่ามีประสิทธิภาพและประหยัดเวลาในการใช้กว่ายาพวกสวนทวารหนัก เช่น ก่อนการผ่าตัด ก่อนการเอ็กซเรย์ และผู้ป่วยที่นอนรักษาตัวนาน ๆ ผู้ใหญ่ปกติให้เหน็บครั้งละ 1 แท่ง (10 มิลลิกรัม) ในบางรายอาจจำเป็นต้องใช้ยาอีก 1 แท่ง ซึ่งการใช้ยานี้ปกติจะออกฤทธิ์ใน 60 นาที เด็กใช้ครั้งละ 1 แท่ง ชนิดแท่งเหน็บทวารหนักสำหรับเด็ก เป็นขนาดแท่งละ 5 มิลลิกรัม

6. การใช้ยาร่วมกัน หรือปฏิกิริยาต่อกันของยา (Drug interaction) เป็นปฏิกิริยาที่เกิดขึ้น เนื่องจากการใช้ยามากกว่า 1 ชนิดขึ้นไป

การใช้ยาร่วมกันสำหรับคลิลโคแลกซ์

เมื่อต้องการใช้คลิลโคแลกซ์ สำหรับเตรียมผู้ป่วยก่อนตรวจเอ็กซเรย์ของช่องท้อง หรือก่อนผ่าตัด และหลังผ่าตัด ควรใช้คลิลโคแลกซ์ชนิดเม็ดร่วมกับชนิดแท่งเหน็บทวารหนัก เพื่อให้ผู้ป่วยสามารถถ่ายอุจจาระได้อย่างสมบูรณ์ที่สุด ผู้ใหญ่แนะนำให้รับประทานครั้งละ 2-4 เม็ด ก่อนนอน และให้คลิลโคแลกซ์ชนิดแท่งเหน็บทวารหนักสำหรับผู้ใหญ่อีก 1 แท่งในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น เด็กอายุตั้งแต่ 4 ปีขึ้นไป ให้รับประทาน 1 เม็ดในตอนเย็น และให้ใช้คลิลโคแลกซ์ชนิดแท่งเหน็บทวารหนักสำหรับเด็กอีก 1 แท่งในตอนเช้าวันรุ่งขึ้น

7. ข้อห้ามใช้ (Contraindication) เป็นองค์ประกอบหรือสภาพซึ่งอาจจะเกิดขึ้น หรือเมื่อเกิดขึ้นแล้วควรห้าม หรือไม่ควรใช้ยาแต่ละชนิด ที่พบบ่อย ๆ คือ ข้อห้ามใช้ในโรคตับ โรคไต เพราะว่ายาถูกแปรสภาพที่ตับและขับออกทางไต ถ้าเกิดความผิดปกติของอวัยวะเหล่านี้จะมีผลต่อผลของยาด้วย

ข้อห้ามใช้ยา Bisacodyl การผ่านเครื่องท้องซึ่งเป็นข้อห้ามสำหรับขาระบายทั่วไป ห้ามใช้เมื่อมีอาการปวดท้อง หรือคลื่นไส้อาเจียน

8. ข้อควรระวัง (Precaution) เป็นข้อความบ่งบอกถึงข้อพิจารณาการใช้ยา ควรระมัดระวังอะไรบ้าง ห้ามใช้กับกรณีใด ข้อควรระวังยาตัดโคแลกซ์ อาจใช้ได้ทั้งเด็กและผู้สูงอายุ ตครีมีครรค์ หรือสตรีที่ให้นมบุตร และผู้ป่วยที่อ่อนเพลียมากๆ อย่างไรก็ตาม ควรระมัดระวังในการใช้ (เช่นเดียวกับขาระบายอื่นๆ) กับสตรีในระยะ 3 เดือนแรกของการตั้งครรภ์ และการใช้ขาระบาย ถ้าเด็กอายุต่ำกว่า 4 ปี ควรปรึกษาแพทย์ก่อนใช้

9. อาการข้างเคียง (Side effect) เป็นอาการซึ่งเกิดขึ้นหลังจากได้รับยาอันอาจจะ เป็นครั้งแรกหรือครั้งหลัง ผลเหล่านี้จะเกิดขึ้นในทางกาย นอกเหนือจากผลที่ ต้องรักษาถ้าอาการข้างเคียงที่เกิดขึ้นรุนแรงมากเกินไป อาจจะต้องเปลี่ยนการใช้ยานั้น ๆ อย่างไรก็ตาม ผู้ได้รับยาส่วนมากมักจะมีอาการข้างเคียงเกิดขึ้นเสมอ

อาการข้างเคียงของยาตัดโคแลกซ์

อาจจะเกิดอาการปวดท้องได้หลังใช้ชนิดเม็ด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่มี อาการท้องผูกมานาน ซึ่งทำให้กากอาหารในลำไส้ใหญ่แห้งและแข็ง อาการอักเสบ บริเวณ ทวารหนักมักเกิดขึ้นจากการสัมผัส suppository base อันเนื่องมาจากการสอดยานี้เข้าสู่ทวาร หนักเล็กน้อย

ในเรื่องของชื่อยา และรายละเอียดจากใบกำกับยาดังกล่าว ต้องจดจำชื่อทางการ ควบคู่กับชื่อทางการค้า เพราะหากแพ้หรือเกิดอันตรายจากยา ถ้าไม่รู้ชื่อชื่อยา ก็ยากแก่การ แก้อาการช่วยเหลือไว้ทัน และเมื่อแพ้ยานั้นแล้วก็ต้องจดจำชื่อไว้ไม่ใช้ยานั้นอีก

วิธีใช้ยา

เพื่อเป็นการป้องกันความผิดพลาดอันอาจจะเกิดขึ้นจากการใช้ยา และให้การใช้ ยานี้มีประสิทธิภาพสูงสุด ในการจะหยิบมารับประทานแต่ละครั้ง หรือจะหยิบยาให้แก่ใคร ก็ตาม ควรศึกษาถึงหลักการดังนี้

1. ถูกคน หมายถึง การให้ยาถูกบุคคล จะไม่เอายาของอีกคนหนึ่งไปให้อีกคน หนึ่ง ถึงแม้ว่าคุณลักษณะของยาจะเหมือนกันก็ตาม ก่อนการใช้ยาให้อ่านป้ายหน้าของยา หรือ กถ่องยา หรือขวดยาให้ชัดเจนถึงชื่อ และนามสกุลให้ถูกต้อง พร้อมนั้นให้ถามชื่อ นามสกุลผู้ ที่จะรับยาด้วยเช่นกัน ให้ชื่อ นามสกุล ของผู้รับยา ตรงกับชื่อ นามสกุลบนของยานั้น ๆ

ฉะนั้นยาควรจะถูกเก็บไว้ในภาชนะ หรือถุงที่มีชื่อ นามสกุล วิธีใช้เขียนบ่งบอกเอาไว้อย่างชัดเจน หากไม่แน่ใจในรายละเอียด ควรปรึกษา และปรึกษาแพทย์ต่อไป

2. ถูกโรค โรคแต่ละโรคมักจะมียารักษาเฉพาะอาการของโรคนั้น ๆ เช่น อาการปวดศีรษะ เนื่องจากไข้หวัดธรรมดา กับอาการปวดประจำเดือน จะมีสาเหตุของโรคแตกต่างกัน อาการปวดเนื่องจากไข้ ไข้ยาแก้ปวดลดไข้ธรรมดาที่จะทุเลาลงได้ สำหรับอาการปวดประจำเดือน เกิดจากการบีบตัวของกล้ามเนื้อ ควรจะได้รับยาแก้ปวดชนิดที่มึนคล้ายกล้ามเนื้อ จะถูกกับอาการมากกว่า การให้ยาแก้ปวดธรรมดา

3. ถูกทาง (Route) การใช้ยามีหลายวิธีทาง ได้แก่ ทางปาก ทางหลอดเลือด ทางผิวหนัง ทางเยื่อเยื่อ ยาแต่ละอย่างจะบ่งบอกวิธีทางใช้ยาโดยเฉพาะ เช่น

ยาเม็ดสำหรับกิน	ใช้รับประทานทางปาก
ยาเหน็บ	ใช้เหน็บเข้าทางทวารหนัก หรือเหน็บเข้าช่องคลอด
ยาอมใต้ลิ้น	ใช้อมทางใต้ลิ้นเท่านั้น ห้ามเคี้ยว
ยาอมระหว่างลิ้นกับเพดาน	ใช้อมทางเหนือลิ้น ได้เพดานในช่องปาก ระวังมิให้ถูกดองกับฟัน
ยาหยอด	ใช้หยอดทางหู ตา จมูก
ยาพ่น	ใช้พ่นทางจมูก
ยาฉีด	ใช้ฉีดเข้าสู่ร่างกายทางกล้ามเนื้อ ทางหลอดเลือด โลหิตดำ

ยาของแต่ละวิธีทางจะเอามาใช้ปะปนกันไม่ได้ นั่นคือยาอม แต่นำมารับประทาน ยาก็ไม่ได้ออกฤทธิ์ในบริเวณที่ต้องการให้ออกฤทธิ์ อาจจะถูกทำลายโดยกรดในกระเพาะอาหารก็ได้ ฉะนั้นการใช้ยาอาจจะสูญเปล่า

4. ถูกวิธี (Method) วิธีการใช้ยา ได้แก่ วิธีรับประทาน วิธีฉีด วิธีอม วิธีพ่น วิธีถู ทา นวด นอกจากนี้ยังจะต้องรู้รายละเอียดของวิธีการใช้ยาแต่ละอย่างด้วย เช่น ยาลดกรดชนิดเม็ด ใช้โดยวิธีรับประทาน แต่จะต้องเคี้ยวก่อนกลืน ยาแก้ปวดชนิดวิธีรับประทานให้กินหลังอาหาร และดื่มน้ำตามมาก ๆ

5. ถูกขนาด (Dose) โรคชนิดเดียวกันจะมีอาการของโรคของแต่ละบุคคลแตกต่างกันออกไป จึงทำให้การรักษาามีระดับแตกต่างกันออกไปด้วย บางคนอาจจะได้รับยา 3

ชนิด บางคนอาจได้รับยา 2 ชนิด หรือได้ยามแตกต่างกันในจำนวนวัน ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับโรคว่า โรคชนิดไหนต้องใช้ยาปริมาณเท่าใด นานเท่าใด ถิ่นแก่ไหน จึงจะทำให้หายได้ เช่น ยาปฏิชีวนะต้องกินอย่างน้อยนาน 5-7 วันติดต่อกันโดยไม่ขาด ซึ่งยาจะมีลักษณะแบน และมีรอยบากครึ่งเม็ดอยู่แล้ว ยาน้ำ ปัญหาสำคัญคือการตรวจยาให้ได้ขนาดตามที่แพทย์สั่ง การตรวจควรใช้ช้อนขนาดมาตรฐานที่ให้มาพร้อมกับยานั้น ๆ หรือใช้ถ้วยตรวจยาจึงจะได้ขนาดที่ถูกต้อง การบอกขนาดเป็นช้อนชา ช้อนโต๊ะ อาจเกิดการเข้าใจผิด ๆ เพราะไม่เท่ากับช้อนกาแฟ หรือช้อนกินข้าว กล่าวคือ

2 ช้อนกาแฟ (ในครัว) = 1 ช้อนกินข้าว = 1 ช้อนมาตรฐาน = 5 มิลลิลิตร

6 ช้อนกาแฟ (ในครัว) = 3 ช้อนกินข้าว = 1 ช้อนโต๊ะมาตรฐาน = 15 มิลลิลิตร

2 ช้อน羹กะทิ = 1 ช้อนโต๊ะมาตรฐาน

ถ้าเป็นไปได้ ควรซื้อช้อน หรือถ้วยยาที่บอกขนาดจากร้านขายยามาเก็บไว้ประจำ

ผู้ยา

6. ถูกเวลา เพื่อให้ยาได้ดูดซึมได้ดีที่สุด อันตรายจากการใช้ยา ให้ยาออกฤทธิ์ต่อร่างกายได้เหมาะสมจึงควรใช้ยาให้ถูกเวลา เช่น ก่อนอาหาร หลังอาหาร ก่อนนอน

ยาก่อนอาหาร ต้องกินยาก่อนอาหารอย่างน้อยครึ่งชั่วโมง เพราะยานี้จะถูกดูดซึมได้ดีตอนท้องว่าง ส่วนใหญ่จะเป็นยาปฏิชีวนะ ยกเว้นยาบางตัวที่ระคายเคืองกระเพาะอาหาร ทำให้คลื่นไส้ อาเจียน อาจกินหลังอาหารได้ เช่น เดตราซิคลีน

ยาหลังอาหาร ต้องกินอาหารอย่างน้อย 15 นาที เพื่อให้ยาดูดซึมเข้าสู่กระแสเลือดร่วมกับอาหารในลำไส้เล็ก

ยาระหว่างมือ ต้องกินก่อนหรือหลังอาหาร 2 ชั่วโมง ยาที่กินระหว่างมือได้แก่ ยาลดกรดแก้โรคกระเพาะอาหาร

ยาก่อนนอน มักเป็นยานอนหลับ หรือยากล่อมประสาท เพื่อให้ได้พักผ่อนเต็มที่ แต่ถ้าหลับคืออยู่แล้ว ก็ไม่จำเป็นต้องปลุกให้ตื่นขึ้นมากินยานอนหลับ หรือยากล่อมประสาทอีก

ยารวันละครั้ง ใช้ยาตอนไหนก็ได้ แต่ควรให้เวลาตรงกันทุกวัน

ยาที่ต้องกินให้ครบระยะเวลา มักเป็นยาที่ต้องการให้มีปริมาณอยู่มากพอในกระแสเลือดตลอดเวลา เช่น ยาปฏิชีวนะ ต้องกินติดต่อกันอย่างน้อย 5-7 วัน หรือยาคุม

กำเนิดต้องกินวันละ 1 เม็ด ก่อนนอนทุกวัน เพื่อให้ระดับฮอร์โมนของยาในร่างกายอยู่ในระดับสม่ำเสมอ

ยากินเมื่อมีอาการเท่านั้น ยาพวกนี้เป็นยาบรรเทาอาการ เมื่ออาการดีขึ้นก็ไม่จำเป็นต้องกินยาอีก ได้แก่ ยาแก้ปวด ลดไข้ ยาแก้ไอ ยาลดน้ำมูก และอื่น ๆ

ข้อควรระวังในการใช้ยา

ข้อห้ามหรือข้อควรระวังในการใช้ยาแต่ละชนิด มีความสำคัญมากเทียบเท่ากับการใช้ยานั้น ผู้ใช้ไม่ควรละเลยที่จะปฏิบัติตาม คู่มือจากฉลาก หรือสอบถามผู้รู้ ข้อห้ามต่าง ๆ ได้แก่

“ไม่ควรใช้ยานี้ร่วมกับยา...” ผู้ที่ใช้ยาคังกล่าวอยู่ไม่ควรใช้ยาเหล่านั้นร่วมกันถ้ามีความจำเป็นใด ๆ ที่ต้องใช้ ควรปรึกษาแพทย์ เช่น ยาลดกรดต้องไม่ใช้ร่วมกับยาปฏิชีวนะ พวกเตตราไซคลิน ยาบำรุงเลือด

“ขณัะรับประทานยานี้ ห้ามคั้มเหล้าโดยเด็ดขาด” หมายถึงในระหว่างที่ใช้ยา จะคั้มของมีนเมาทุกชนิดไม่ได้ เช่น เหล้า เบียร์ เครื่องคั้มที่มีแอลกอฮอล์ผสมอยู่ ข้าวหมาก และอื่น ๆ ยาคังกล่าวได้แก่ ยาแก้ปวด Aspirin ยาแก้แพ้ Diphenhydramine ยาต้านการแข็งตัวของเลือด Oral Coumarin และอื่น ๆ

“ห้ามรับประทานขณะท้องว่าง” หมายความว่าให้รับประทานในระหว่างการรับประทานอาหาร แต่ถ้าจำเป็นต้องรับประทานในขณะที่ท้องว่าง ให้รับประทานพร้อมกั้มนม หรืออาหารเหลวอื่น ๆ เช่น ยา aspirin ยาด้านการอักเสบต่าง ๆ

“ห้ามรับประทานพร้อมนม หรือน้ำผลไม้” คือให้รับประทานพร้อมกั้มน้ำเปล่า คั้มสุกธรรมดา ไม่ควรรับประทานพร้อมกั้มนม น้ำแร่ น้ำอัดลม น้ำผลไม้ชนิดต่าง ๆ โดยเฉพาะที่มีรสเปรี้ยว และน้ำประเภทอื่นที่มีรสเปรี้ยว เช่น เตตราไซคลิน

“ยาเหล่านี้ควรคั้มน้ำคามาก ๆ” เมื่อรับประทานยาประเภทนี้ ให้คั้มน้ำคามากกั้มน้ำที่ไม่น้อยกว่า 1 แก้ว เนื่องจากอาจทำให้เกิดนิ่วในไตได้ คั้มน้ำมาก ๆ เพื่อไม่ให้เกิดผลกั้มยวเรียจากยากลุ่มซัลฟา และป้องกันการตกตะกอนของกรดยูริกจากยาพวกโคชิซิน (Colchicin)

“รับประทานยานี้แล้วให้ระมัดระวังการเดินทาง หรือการทำงานกั้มเครื่องจักร” เนื่องจากว่ายาเหล่านี้มักทำให้ร่างกายง่วงนอน สมองไม่แจ่มใส โอกาสที่จะเกิดอุบัติเหตุจากการขับซั้วคยาน และเครื่องจักรต่าง ๆ กั้มมีมาก ยาเหล่านี้จึงควรรับประทานก่อนการนอนหลับพักผ่อน เช่น ยาแก้หวัด ยาลดน้ำมูก

“ถ้ามีอาการผิดปกติจากการใช้ยา ให้รีบไปปรึกษาแพทย์” อาการผิดปกติที่เกิดขึ้นมักเป็นผลมาจากการแพ้ยา ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นก่อนหน้าการใช้ยาดังกล่าวมาก่อน ที่พบบ่อยก็คือ เกิดผื่นคันขึ้นตามร่างกายส่วนต่าง ๆ ควรรีบปรึกษาแพทย์โดยด่วน

“ใช้ตามแพทย์สั่ง หรือใช้เมื่อต้องการ” หมายถึง การใช้ยาที่ผู้ให้การรักษาได้อธิบายให้ผู้ไข้ได้เข้าใจโดยละเอียดแล้ว หากยังไม่แน่ใจว่าจะใช้ยานั้นอย่างไร โปรดปรึกษาแพทย์

“ใช้แล้วทิ้งเลย” หมายความว่า เมื่อใช้ในแต่ละครั้งแล้ว ให้ทิ้งไปได้เลย ไม่ควรนำกลับมาใช้อีก

“ใช้ให้หมดภายใน...วัน” ถัดกินเวลาที่กำหนดให้ทิ้งได้เลย มักเป็นพวทยาปฏิชีวนะที่ผสมเป็นยาน้ำ

ยาหมดอายุ

ยาทุกชนิดมีวันหมดอายุ เมื่อถึงวันหมดอายุของยา ยานั้นจะไม่มีประสิทธิภาพในการบำบัด รักษา จึงเป็นสิ่งที่ในการพิจารณาขอก่อนการใช้ ว่ายาเสื่อมสมรรถภาพ หรือหมดอายุหรือยัง ยาบางชนิดยังไม่หมดอายุ แต่เนื่องจากการเก็บรักษาไม่ดีพอ ไม่เหมาะสม ยาก็เสื่อมสภาพจึงเร่งอายุของยาให้หมดเร็วขึ้น ริคา นิงซานนท์ (2524: 43-44) ได้ให้ข้อสังเกตไว้ดังนี้

ข้อสังเกตของยาเสื่อมสภาพ

1. ยาแคปซูล แยก บวม ชื้น นิ่ม ชื้นรา สีเปลี่ยน ดอกแคปซูลดูสีของผงยาจะเปลี่ยนไป เช่น เคอร์วีไซคลิกlin ถ้าเสื่อมสภาพ ผงยาจะเปลี่ยนจากสีเหลืองอ่อน เป็นสีคล้ำขึ้นจนเป็นสีน้ำตาล ซึ่งเป็นสารที่สลายตัวของเคอร์วีไซคลิกlin รับประทานเข้าไปจะเกิดอันตรายกับร่างกาย ทำให้มีอาการคล้ายคนเป็นโรคไต

2. ยาเม็ด ลักษณะเม็ดยาจะเข้มมดำ เม็ดแตกร้าว กร่อนหรือสีเปลี่ยนไป เช่น ยาเม็ดแก้ปวดลดไข้ ประเภทแอสไพริน ถ้าเก็บไม่ดี ถูกความชื้น จะเร่งการสลายตัวของแอสไพรินให้กลายเป็นกรดซาลิไซลิก จะสังเกตเห็นเป็นผลึกรูปเข็มยาว ๆ เกาะติดที่ผิวเม็ดยา ถ้าคมดูจะได้กลิ่นฉุนเหมือนน้ำส้ม จะมีฤทธิ์กัดกระเพาะมากขึ้น ยาเม็ด วิตามินซี จะดูความชื้น สีของเม็ดยาจะเข้มมากขึ้น ผู้ผลิตจึงพยายามแต่งสีเม็ดยาให้มีสีแปลก ๆ เช่น สีเหลือง ชมพู สีส้ม ถ้ายาเสื่อมสภาพ จะเห็นเป็นจุด ๆ สีเข้มกระจายทั่วเม็ดยา

ส่วนยาเม็ดอมในโครกลีเซอร์ลิน ถ้าอมแล้ว ไม่รู้สึกชุ่มซ่า ถือว่ายาเสื่อมสภาพ เพื่อให้แน่ใจในประสิทธิภาพของยานี้ เนื่องจากการแบ่งออกใส่ภาชนะบรรจุ จะไปเร่งให้ยา

ตลายตัวเร็วขึ้นจึงไม่ควรใช้ หลังจากแบ่งยาออกจากขวดแล้วเกิน 3 เดือนให้ทิ้งไป ถึงแม้ว่าจะไม่หมดอายุก็ตาม

3. ยาน้ำ เมื่อเสื่อมสภาพจะเปลี่ยนสี กลิ่น รส มีตะกอนหรือแยกชั้น ยาน้ำแขวนตะกอนชนิดที่เมื่อทิ้งไว้แล้วตะกอนจะลงนอนกัน ช้างบนเป็นน้ำใส เช่น ยาลดกรด ยาแก้ท้องเดิน คาโอเพคตาล หรือยาทาแก้คัน คัน กาลาโมนีโลชั่น ก่อนใช้ให้เขย่าให้ผงยากระจายตัวก่อน ถ้าผงยากระจายตัวยาก เกาะติดกันเป็นก้อนแข็งอยู่กับขวด ไม่ควรใช้ อาจเนื่องจากกรรมวิธีการผลิตไม่ดีพอ หรือเป็นเพราะยาเก็บไว้นานเกินไป โดยปกติยาประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องใช้แรงเขย่ามาก ผงยาจะกระจายตัวสม่ำเสมอ เมื่อควงยารับประทานแต่ละครั้ง จะได้ยาในปริมาณเท่ากัน

4. ยาเหน็บ เมื่ออยู่ในอากาศร้อนจะนิ่มละลาย ถ้ายานั้นนิ่ม เสียรูป ไม่ควรใช้ ปกติจะทำเป็นรูปแท่ง ผิวเกลี้ยงเรียบ

5. น้ำยาล้างแผล ไฮโดรเจนเปอร์ออกไซด์ เมื่อเก็บไว้นาน ๆ จะเสื่อมคุณภาพ ปกติเมื่อใช้กับแผลอักเสบเป็นหนอง จะเกิดฟองฟู ๆ ถ้าไม่เกิดฟองแสดงว่าเสื่อมคุณภาพ ส่วนน้ำยาไฮโป (20% โซเดียมไทโอซัลเฟต) สำหรับทารักษากลากเกลื้อน ยานี้จะสลายตัวง่าย จะมีอายุหลังเตรียมเพียง 2 สัปดาห์ ยาที่สลายตัวแล้ว จะเห็นเป็นตะกอนเล็กๆ สีขาวหรือเหลืองอ่อน ทิ้งไว้ตะกอนก็ใหญ่ขึ้น ไม่ควรใช้ ให้ทิ้งไป

สำหรับวันหมดอายุ ถ้ามิได้มีการกำหนดชัดเจนลงไปถึงอายุของยา โดยทั่วไปแล้วจะไม่เก็บไว้ใช้เกิน 5 ปี แต่ปัจจุบันนี้มียาหลายชนิดที่บ่งบอกถึงวันหมดอายุของยาไว้ชัดเจน โดยเฉพาะยาปฏิชีวนะ ให้สังเกตที่ฉลากบนกล่องยา หรือขวดยานั้น วันหมดอายุมักจะเขียนเป็นภาษาอังกฤษ เช่น Expiry Date 5/12/88 แสดงว่ายานี้หมดอายุวันที่ 5 เดือนธันวาคม ค.ศ. 1988+543 พ.ศ. 2531 ไม่ควรใช้ยานี้หลังจากวันหมดอายุ

คำต่าง ๆ ที่ใช้บอกเวลาที่ยาหมดอายุ

Exp.	8/85
Exp.Date	6/1987
Expiry Date	1/5/85
Expires	2/8.1986
D.of Exp.	8-86
Used before	Jul.1986

Use by Jan.86

Expired Date 8/86

คำต่าง ๆ ที่ใช้แสดงวันที่ทำการผลิตยา

Mfd. 2.5.1986

MFD. 4/3/1982

Mfd.Date Feb.1988

Mfr.Date 1-2-1980

การซื้อยา

การใช้ยา ไม่ควรซื้อยาคามคำโฆษณาทุกแต่สรรพคุณด้านดีต่าง ๆ นานา ทำให้ไม่ได้ข้อมูลที่แท้จริง นอกจากนั้นแล้ว อาจใช้ไม่ได้ผล สิ้นเปลืองเงินทอง และอาจเกิดโรคอื่น ๆ ตามมาอีก ข้อปฏิบัติเมื่อจำเป็นต้องซื้อยามาใช้เอง

1. ซื้อยาจากร้านที่มีเภสัชกรอยู่ประจำที่นั่น ไม่ควรซื้อจากร้านขายของชำ อาจจะเก็บยาไม่ถูกต้อง
2. เลือกใช้ยาที่อันตรายน้อยที่สุด โดยเฉพาะที่เป็นยาสามัญประจำบ้าน
3. ไม่ซื้อยาคามคำบอกเล่า เนื่องจากชนิดเดียวกัน ไม่สามารถรักษาโรคเดียวกัน ที่มีสาเหตุของโรคต่างกัน แพทย์จะเป็นผู้วินิจฉัยเองว่า ที่ท่านเป็นสมควรจะใช้ยาอะไร
4. ไม่ซื้อยาคามตัวอย่างที่มีอยู่ เพราะยามีมากมาย ยากที่เภสัชกรจะจำได้หมด ยาที่มีรูปร่างและสีเดียวกัน แต่ใช้รักษาโรคต่าง ๆ กันมีมาก จึงไม่ควรซื้อยาในลักษณะนี้
5. สอบถามวิธีใช้ที่ถูกต้องให้แน่ชัดจากคนขาย
6. ยากลุ่มปฏิชีวนะ ควรซื้อในจำนวนที่รักษาโรคได้หายจริง ๆ ซึ่งอาจสอบถามได้จากเภสัชกรที่อยู่ประจำร้านนั้น
7. ถ้าสามารถพาผู้ป่วยมาซื้อได้ยิ่งดี อาจต้องสอบถามรายละเอียด ถ้าไม่สามารถพาผู้ป่วยไปได้ ให้ผู้ใกล้ชิดผู้ป่วยที่สุด โดยเฉพาะผู้ดูแลผู้ป่วยเป็นผู้ซื้อ
8. ควรสอบถามอาการข้างเคียงของยานั้น และอันตรายอื่น ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นจากผู้ขายเพื่อถ้าเกิดเหตุการณ์ดังกล่าว จะได้แก้ไขทันเวลา
9. ควรซื้อยาจากร้านประจำของท่านเท่านั้น
10. เมื่อมีปัญหาใด ๆ เกี่ยวกับยาเกิดขึ้น รีบปรึกษาเภสัชกรประจำร้านที่ท่านซื้อ

ยาทันที

11. เมื่อซื้อยาแล้วให้สังเกต ชื่อยา แสดงวันหมดอายุ ลักษณะยาไม่เสื่อมสภาพ

อันตรายจากการใช้ยา

ยาเปรียบเสมือนดาบสองคม ไม่มียาใดที่ให้แต่คุณโดยไม่ให้โทษ ถ้าใช้อย่างถูกต้องจะเกิดประโยชน์อย่างมากมาช ในขณะเดียวกัน ก็อาจทำให้เกิดโทษได้ ตั้งแต่เล็กน้อยจนถึงแก่ชีวิตได้ โทษนี้ถือว่าเป็นอันตรายจากการใช้ยา ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 2 จำพวกใหญ่ ๆ คืออันตรายจากการใช้ยาทั่วไป และอันตรายจากการแพ้ยา รวมทั้งปฏิกิริยาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

อันตรายจากการใช้ยาทั่วไป ได้แก่

1. อันตรายจากการใช้ยามิผิด เกิดจากการใช้ยามิผิดโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ โดยความพลั้งเผลอ หรือผู้จ่าย ผู้ขายหยาผิด เช่น รับประทานยานอนหลับ โดยเข้าใจว่าเป็นยาระงับปวด เอาขี้ผึ้งป้ายแผลไปป้ายตา

2. อันตรายจากการใช้ยาที่ผิดวัตถุประสงค์ นั่นคือ ยาที่ผู้ผลิตออกมาเพื่อใช้วัตถุประสงค์อย่างหนึ่ง แต่กลับนำไปใช้อีกวัตถุประสงค์หนึ่ง เช่น แอมเฟตามีน เป็นยาอันตรายทำให้เสพติดได้ มีฤทธิ์กระตุ้นศูนย์ประสาททำให้ความคิดผ่องใส มีประโยชน์สำหรับบุคคลอ่อนเพลียทั้งร่างกายและสมอง แพทย์ใช้รักษาโรคประเภทจิตซึมเซา แต่ถ้าใช้นาน ๆ จะทำให้สุขภาพทรุดโทรม เกิดความเสื่อมทางจิต ถึงขั้นโรคจิต ดังนั้น เมื่อคนขับรถ หรือนักศึกษาเอาไปใช้เป็นยานแก้่วง ฤทธิ์ของยาจะกระตุ้นประสาททำให้ตื่นเด่นตลอดเวลา และกำลังสำรองก็หมดลง จะมีอาการเผลอตัววูบไป เพราะความอ่อนเพลีย ขาดความรู้สึกรู้สึก การควบคุมตนเองชั่วขณะอาจเกิดอุบัติเหตุได้

3. อันตรายจากการใช้ยามิผิดวิธี เป็นอันตรายที่เกิดขึ้นเนื่องจากผู้ใช้ยามิได้ปฏิบัติตามคำแนะนำ เช่น ยาสำหรับลดกรดในกระเพาะอาหาร มีคำแนะนำให้เคี้ยว แต่ผู้ใช้กลืน ยานี้อัดเม็ดแน่น เมื่อลงไปในกระเพาะอาหารจะละลายเป็นบางส่วน แล้วก็ละลายไปที่ลำไส้ ทำให้ไม่ได้ผลในการรักษา และบางทีอาจเสียดสีแผลเกิดถูกถาม ตกเลือดได้

4. อันตรายจากการใช้ยามิผิดขนาด ได้แก่

4.1 ใช้ยาน้อยกว่ากำหนด ทำให้ไม่มีผลทางการรักษา และอาจทำให้เกิดการคือยาได้

4.2 ใช้ยามากกว่ากำหนด ทำให้เกิดพิษ และหากมากถึงขนาดทำให้เสียชีวิตได้ อาทิเช่น ยานอนหลับ หรือยาระงับประสาท มีผู้ใช้บางคนเกรงว่ายาจะได้ผลน้อย อยาก

เห็นผลการรักษาเร็ว ก็รับประทานมากกว่าที่กำหนด หรือขี้เกียจ เช่น ข้อกำหนดให้รับประทาน 1 เม็ดทุก 6 ชั่วโมง ก็รับประทานที่เดียว 2 เม็ด ซึ่งไม่ควรปฏิบัติอย่างยิ่ง

4.3 ใช้อย่างอดอยากติดต่อกันเป็นเวลานาน อาจทำให้เกิดการทำลายโครงสร้างของร่างกายบางอย่าง เช่น ยากล่อมประสาทนิโคติน จะทำให้เกิดโรคโลหิตจางอย่างร้ายแรง หรือทำลายการสร้างเม็ดโลหิต ทำให้ตายได้

5. อันตรายจากการใช้ยาไม่ได้มาตรฐาน หรือยาปลอม

ยาที่ไม่ได้มาตรฐาน หมายถึง ยาที่มีสารออกฤทธิ์บกพร่อง ขาด หรือไม่ครบตามจำนวนหรือจากเกณฑ์ต่ำสุด หรือสูงสุดที่กำหนดไว้ในตำราชาติรัฐมนตรีประกาศหรือตำรับยาที่ขึ้นทะเบียนไว้ หรือยาที่ผลิตขึ้นโดยความบริสุทธิ์หรือลักษณะอื่น ซึ่งมีความสำคัญต่อคุณภาพยาผิดไปจากเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในตำราชาติที่ขึ้นทะเบียนไว้

ยาปลอม เป็นสารซึ่งไม่ใช่ยาที่แท้จริงตามที่ระบุไว้ หรือมีสารออกฤทธิ์ขาดหรือเกินกว่า 10% จากเกณฑ์ต่ำสุด หรือสูงสุด ซึ่งกำหนดไว้ในตำราที่รัฐมนตรีประกาศ อันตรายจากการใช้ยาไม่ได้มาตรฐาน หรือจากการใช้ยาปลอม จะคล้ายคลึงกัน กล่าวคือ

5.1 ถ้ายานั้นมีตัวยาน้อยไป โรคอาจไม่หาย ทรมาน คือยา และอาจตายได้

5.2 ถ้ายานั้นมีตัวยามากเกินไป โรคอาจหายได้ หรือไม่หาย อาจเป็นมากขึ้น เกิดพิษจากยาเกิดโรคแทรกได้

5.3 ถ้ายานั้นไม่มีตัวยาสำคัญเลย โรคไม่หาย เป็นรุนแรงขึ้น อาจตายได้

5.4 ใส่ตัวยาอื่นแทน ทำให้ผู้ใส่เข้าใจผิดคิดว่าเป็นยาดี จึงอาจทำให้ผู้ป่วยเสียชีวิตได้ เพราะเกิดการใช้ยาผิด หรือโรคนั้นถูกถ่วงมากขึ้น

อันตรายจากการแพ้ยา รวมทั้งปฏิกิริยาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

กัญญา โชควิทยารากร (2528: 13-15) ได้กล่าวถึงอันตรายจากการแพ้ยารวมทั้งปฏิกิริยาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ดังนี้

การแพ้ยา (Drug allergy หรือ Hypersensitivity) เป็นภาวะที่เกิดขึ้นเมื่อร่างกายได้รับสิ่งแปลกปลอม ในที่นี้หมายถึงยา ระบบภูมิคุ้มกันในร่างกายจะพยายามจำกัดสิ่งแปลกปลอมนั้นให้หมดไป ในกรณีที่สิ่งแปลกปลอมถูกจำกัดไม่ได้หรือไม่หมด เนื่องจากชนิดของสิ่งแปลกปลอม หรือความผิดปกติทางพันธุกรรมบางอย่าง ทำให้เกิดปฏิกิริยาต่อร่างกาย เกิดพยาธิสภาพต่อเนื้อเยื่อ โดยมีกลไกการเกิด คือ เมื่อสิ่งแปลกปลอมเข้าสู่ร่างกาย อาจโดยทางเดินหายใจ ทางเดินอาหาร เยื่อบุคางหว่า หรือโดยการฉีดยา สิ่งแปลกปลอมจะกระตุ้นให้

ร่างกายสร้างสารชนิดหนึ่งไปจับแน่นที่ mast cell หรือ basophil ถ้าได้รับเพิ่มอีก จะมีการจับซ้ำเพิ่มขึ้นไปอีกผลคือทำให้เกิดการหลั่งสารที่ทำให้เกิดอาการแพ้ขึ้นหลายชนิดในร่างกาย ซึ่งมีฤทธิ์ทำให้มีการหดตัวของกล้ามเนื้อเรียบ การขยายตัวของหลอดเลือดฝอยมีความต้านทานของหลอดเลือดเพิ่มมากขึ้น นั่นคือเกิดกลุ่มอาการต่าง ๆ เรียกว่า กลุ่มอาการจากปฏิกิริยาภูมิแพ้ จะมากน้อยขึ้นกับการหลั่งสารที่ทำให้เกิดอาการแพ้ ต่อเนื้อเยื่ออวัยวะของร่างกาย ซึ่งจะแตกต่างกันไปในแต่ละคน บางคนอาจจะเกิดอาการแพ้ ขณะที่คนอื่น ๆ อาจจะไม่เกิดอาการเลยก็ได้

กลุ่มอาการแพ้ที่เกิดขึ้น อาการจะรุนแรงอย่างเฉียบพลัน ถ้าได้รับสารแปลกปลอมโดยการฉีด ถ้ารักษาไม่ทันอาจตายได้ อาการประกอบด้วย มีผื่นคันที่ผิวหนัง อาเจียน ท้องเดิน ความดันโลหิตต่ำ หัวใจเต้นเร็ว หายใจลำบาก เข้าสู่ภาวะช็อก ส่วนอาการที่ไม่รุนแรง อาจเกิดเฉพาะที่กับอวัยวะบางระบบเท่านั้น อาจเป็นผิวหนังหรือทางเดินอาหาร หรือทางเดินหายใจ เช่น ผื่นคันมีผื่นลมพิษ อาเจียน ท้องเดิน ปวดท้อง หรือหอบหืด เป็นต้น

ปัจจัยสำคัญที่เกี่ยวข้องในการทำให้เกิดการแพ้ที่เกิดจากปฏิกิริยาภูมิแพ้

1. ลักษณะเฉพาะของยา ถ้าเป็นยาที่มีโมเลกุลใหญ่ จะกระตุ้นภูมิคุ้มกันทำให้เกิดอาการแพ้ง่ายกว่ายาที่มีโมเลกุลเล็ก และการเรียงตัวของสารก็มีส่วนด้วย

2. วิธีการใช้ยา และอายุของผู้ใช้ยา การให้ยาทางหลอดเลือดจะทำให้เกิดการแพ้ยาชนิดรุนแรง ส่วนวิธีการใช้ยาอื่น ๆ จะทำให้เกิดอาการแพ้ทางผิวหนัง อายุของผู้ใช้ยาพบว่า อาการแพ้ในเด็กจะน้อยกว่าในผู้ใหญ่

3. ผลจากสิ่งแวดล้อม เช่น แสงแดดจะกระตุ้นให้เกิดการแพ้ยาในคนที่กินยาขับปัสสาวะบางชนิด หรือการได้ยาปฏิชีวนะบางชนิดจะทำให้เกิดผื่นแพ้ได้ ในคนที่เป็นโรคไวรัสชนิดหนึ่ง (Infections mononucleosis)

อาการแสดงของการแพ้ยา การแพ้ยาทำให้เกิดอาการได้ในเกือบทุกส่วนของร่างกาย อาการทางผิวหนัง ได้แก่ คันโดยไม่มีผื่น ลมพิษ เป็นผื่นนูนแดง เป็นตุ่มน้ำพองใส เป็นรอยด่าง

อาการทางระบบทางเดินอาหาร ได้แก่ ปวดท้อง คลื่นไส้ อาเจียน ท้องเดิน ตับอักเสบ

อาการทางระบบทางเดินปัสสาวะ ได้แก่ การทำงานของไตเสียไป ไตวาย
อาการทางหู ได้แก่ หูอื้อ หูหนวก

นอกจากนี้อาจมีอาการอื่น ๆ เช่น อ่อนเพลีย คอมน้ำเหลืองโต สิว บวมตามตัว ฯลฯ กรณีที่สงสัยว่าเกิดอาการแพ้ยา ควรปฏิบัติดังต่อไปนี้

1. หยุดให้ยาทันที ถ้าไร้อาอยู่หลายชนิด ไม่ทราบว่าแพ้ยาตัวไหน ควรหยุดทุกชนิด แต่ถ้าหากมีความจำเป็นต้องใช้ และอาการแพ้ไม่รุนแรงอาจจะใช้ยาต่อไปได้ แล้วเฝ้าดูอาการอย่างใกล้ชิด

2. กินยาแก้แพ้

3. กินยาแก้แพ้ไม่ดีขึ้น ไปพบแพทย์

4. ควรนำยาทุกชนิดที่รับประทานไปให้แพทย์ดูด้วย

5. เมื่อหายจากอาการแพ้ยาแล้ว จดชื่อยา และลักษณะอาการที่เกิดจากการแพ้ยาไว้ แจ้งให้แพทย์ทราบเมื่อจำเป็นต้องใช้ยา ไม่ควรซื้อยารับประทานเอง

อันตรายจากการใช้ยาที่มักจะพบเสมอ นอกเหนือจากการแพ้ยา เนื่องจากปฏิกิริยาภูมิแพ้ในร่างกายแล้ว ยังมีปฏิกิริยาที่เกี่ยวข้องจากยาต่อร่างกายอื่น ๆ ที่ทำให้ร่างกายได้รับอันตรายจากการใช้ยา กลุ่มอาการดังกล่าวเหล่านี้ ได้แก่

1. ฤทธิ์ข้างเคียง หรือฤทธิ์อันไม่พึงประสงค์ของยา เป็นฤทธิ์ที่เกิดขึ้นโดยที่ผู้ใช้ยาไม่ต้องการให้เกิดขึ้น แต่มักจะเกิดขึ้นเสมอร่วมกับฤทธิ์ทางการรักษา แต่เมื่อเลิกใช้ยาไปแล้ว อาการก็จะหายไป ฤทธิ์ข้างเคียงนี้อาจจะไม่เกิดกับยาทุกตัว หรือเกิดกับทุกคนก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นกับความสามารถในการต้านทานยาของผู้ใช้ แต่ถ้ามีอาการมากจนทนไม่ไหว ควรหยุดการใช้นั้น ตัวอย่างฤทธิ์ข้างเคียงของยา ยาเตตราไซคลิน ทำให้คลื่นไส้อาเจียน ยาแก้แพ้ทำให้วังงนอน ยากานามัยซิน สเตอโรอิดมัยซิน ใช้ไปนาน ๆ ทำให้หูหนวกได้ ยารักษาโรคมะเร็งทำให้ผมร่วง

ฤทธิ์ข้างเคียงของยาบางอย่างก็อาจจะป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้ หรือได้รับอันตรายจากยาน้อยลง อาทิ ยาที่มีผลทำให้คลื่นไส้อาเจียน เนื่องจากกระเพาะอาหาร ควรเลือกเวลารับประทานยา ขณะที่ท้องไม่ว่าง มิให้ยาสัมผัสกับผิวกระเพาะอาหาร ยาแก้แพ้ควรรับประทานก่อนเวลาเข้านอน

2. อันตรายต่อตับและไต เนื่องจากยาที่เข้าสู่ร่างกายจะต้องถูกแปรสภาพที่ตับ และถูกขับออกจากร่างกายโดยไต ทำให้มีปริมาณของยาในร่างกายที่ผ่านตับและไตค่อนข้างสูง ถ้าสูงมากเกินไปจะมีผลไปทำให้เซลล์ของตับ หรือไตเสียไปด้วย ตับและไตเสมือนกับได้รับพิษของยาโดยตรง

ตัวอย่างยาที่มีผลต่อดับ ยาแก้แพ้ ยาแก้ปวดคลอไซฟารานเซตามอล ยาเม็ดคุมกำเนิด ยารักษาเมเร็ง ยารักษาวัณโรค Para aminosalicylate ยาต้านการอักเสบ Indometacine, Phenylbutazone ยาลดความดันโลหิต Metydopa ยาป้องกันชัก Dilantin, Barbiturates ยาขับปัสสาวะ Thiazide ยารักษาเบาหวาน Sulfonylurea ยาต้านจุลชีพ Erythromycin, Tetracycline, Cotrimoxazole และอื่น ๆ

ตัวอย่างยาที่อาจก่อให้เกิดอาการพิษต่อไต ยาที่เข้าสารปรอท ยาแก้โรคลมชัก Boric acid Phenacetin Phenol ยาต้านจุลชีพ Sulfonamides, Kanamycin, Gentamicin Neomycin และอื่น ๆ

3. อันตรายจากการสะสมยา ยาบางชนิดเมื่อเข้าสู่ร่างกายครั้งแรกไปแล้ว ยาถูกนำไปใช้ไม่หมด หรือถูกแปรสภาพไม่หมด และต่อมาได้รับยาซ้ำเข้าไปอีก หรืออีกทางหนึ่ง ยาที่ได้รับในครั้งแรกถูกขับถ่ายออกมาทางไตช้ามาก ช้ากว่าการดูดซึม เมื่อให้ยาในเวลาต่อมา ยาที่ควรจะถูกขับถ่ายออกมาทางปัสสาวะ แต่ไม่ถูกขับออกมา จึงมียาหลงเหลืออยู่ในเลือดและอวัยวะ ถ้าหากไม่ได้ปรับขนาดของยาในคอนหลัง ๆ ให้น้อยลง ยาที่หลงเหลืออยู่ในร่างกายจะเพิ่มจำนวนขึ้นไปอีกมาก มากจนถึงกับทำให้เกิดอาการพิษจากยาขึ้นมาได้ เนื่องจากตัวยาถูกสะสมในร่างกาย ตัวอย่างยาผสมแอลกอฮอล์ สุราเมื่อได้รับไปนาน ๆ จะเกิดอาการพิษจากแอลกอฮอล์ได้ พิษจากตะกั่ว ตะกั่วจะไปสะสมที่กระดูก เนื้อเยื่อ จะทำให้เกิดผลพิษจากตะกั่วยาวนานขึ้นมาได้

4. อันตรายของยาต่อทารกในครรภ์มารดา สตรีที่ตั้งครรภ์ เมื่อรับประทานยาเข้าไป ยาที่มารดาได้รับประทานเข้าไป บางชนิดสามารถผ่านไปถึงทารกในครรภ์ได้ทางรก นั่นคือจะได้ทั้งผลการรักษา และอันตรายจากยา เช่น มารดาที่รับประทานยาแอสไพริน เป็นประจำในปริมาณสูงมีผลถึงทารกที่เกิดออกมาเลือดไหลไม่หยุด ยาเตตราไซคลิกลิน ทำให้ทารกมีสีฟันเป็นสีเหลือง และกระดูกอ่อน นุหรีทำให้ทารกคลอดออกมามีน้ำหนักตัวน้อย เป็นโรคหัวใจ เหล้ามีผลต่อการเติบโตและรูปร่างทารก ฉะนั้นสตรีมีครรภ์ควรระมัดระวังในการใช้ยาต่าง ๆ การใช้ยาจึงควรอยู่ในความดูแลของแพทย์

5. อันตรายของยาเนื่องจากการเคยต่อยา หรือทนต่อยา (Tolerance) การให้ยาบางอย่าง เช่น ผีน ยาสูบ ยาไนโคตริก ยาบาร์บิทูเรต และ Ethyl alcohol เมื่อใช้ยา ในครั้งหลัง ๆ จะพบว่าไม่ได้ผลเท่าในครั้งแรก ๆ ร่างกายจะมีการตอบสนองต่อยาลดลง ฉะนั้นการให้ยาในครั้งหลัง ๆ จึงต้องเพิ่มขนาดของยาขึ้นอีก เพื่อให้ได้ผลทางการรักษาเท่าเทียมกับ

ผลทางการรักษาในครั้งแรก ๆ ทั้งนี้เชื่อว่าเป็นผลจากร่างกายทนต่อยา หรือเคยต่อยา กลไกการเกิดจริง ๆ ยังไม่ทราบชัด แต่การให้ยาเป็นเวลานาน ทำให้มีการสังเคราะห์น้ำย่อยพิเศษเพื่อสังเคราะห์ยาในตับ อันตรายจึงเกิดกับอวัยวะที่เกี่ยวกับการเดินทางของยา โดยเฉพาะตับไต จึงเกิดพิษกับอวัยวะเหล่านี้ได้ง่าย

6. อันตรายจากการติดยา ยาชาพวกมอร์ฟีน บาร์บิทูเรต ยานอนหลับ หรือยาระงับประสาทชนิดต่างๆ ยากระตุ้นประสาท เช่น LSD กัญชา ยาเหล่านี้มีผลต่ออารมณ์ การรับรู้ จะทำให้ผู้ที่มีอาการติดยา นั่นคือ ร่างกายต้องการยาเพิ่มขนาดขึ้น เพิ่มความบ่อยของความต้องการยาขึ้นและถ้าร่างกายขาดยาจะเกิดอาการผิดปกติ

การติดยาแบ่งได้เป็น 2 ชนิดคือ ติดทางจิตใจ และติดทางร่างกาย

การติดยาทางจิตใจ เป็นความผิดปกติทางใจที่จะให้ได้ยานั้นมา ต้องอาศัยยานั้นเป็นหลักในการดำเนินชีวิตประจำวัน

การติดยาทางร่างกาย เป็นภาวะทางสรีรวิทยาที่ร่างกายต้องการจะได้ยาที่ติดอาการที่เกิดขึ้นเมื่อไม่ได้รับยา เช่น หาว เหงื่อไหล ม่านตาขยาย กล้ามเนื้อกระตุก ปวดกระดูก ความดันโลหิตสูง ท้องเดิน เรียกว่าอาการถอนยา

ยาสามัญประจำบ้าน

สุวัฒนา จุฬาวรรณผล (2527: 59-63) ได้กล่าวถึงยาประจำบ้านไว้ดังนี้

ยาสามัญประจำบ้าน หรือยาคำรพหลวง ที่กระทรวงสาธารณสุขระบุว่า เป็นยาสามัญประจำบ้าน จะกำหนดชนิดของยา ความแรงและขนาดบรรจุของยาไว้แน่นอน แม้จะมีชื่อยาและขนาดความแรงเท่ากันก็ตาม ยาสามัญประจำบ้าน เป็นยาที่จำหน่ายได้โดยไม่ต้องมีใบอนุญาตขายยา จะมีข้อบ่งใช้ สำหรับอาการเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ควรมีไว้ใช้ประจำอยู่ในบ้าน หรือโรงเรียน แต่ไม่ใช่สำหรับรักษาโรคทุกชนิด

ยาสามัญประจำบ้าน มีทั้งประเภทยาแผนโบราณ และยาแผนปัจจุบัน ยาแผนโบราณ มี

1. ยานัตถ์ ซึ่งไม่มีสารเสพติดให้โทษ ยาอันตราย หรือยาพิเศษผสมอยู่
2. ยาหอม ซึ่งไม่มียาเสพติดให้โทษ ยาอันตรายหรือยาพิเศษผสมอยู่
3. ยาไทยแผนโบราณ ซึ่งใช้ชื่อปริมาณ ส่วนประกอบ วิธีการผสม และคำอธิบายสรรพคุณตรงตามตำราฯ ซึ่งรัฐมนตรีประกาศระบุไว้ในราชกิจจานุเบกษา รวม 16 ชนิด คือ ยามหานิลแห่งทอง ยันทพมวงคด ยาเขียวหอม ยาประสะกระเพรา ยาเหลืองปิด

สมุนไพร ยาอัมฤตวาที ยาประสะมะแว้ง ยาตรีหอม ยาจันทร์ลีลา ยาประสะจันทร์แดง ยาหอมอินทจักร์ ยาหอมนวโกฏ ยาวิสัมพยาใหญ่ ยาประสะไพฑูรย์ ยาธาตุบรรจบ และยาประสะระกำนทล เป็นต้น

ประเภทของยาองค์การเภสัชกรรม

องค์การเภสัชกรรม กระทรวงสาธารณสุข ผู้ผลิตได้จดทะเบียนเป็นยาขององค์การเภสัชกรรม แบ่งออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. ยาสำหรับป้องกันโรค ได้แก่ ยาที่ใช้สร้างภูมิคุ้มกันโรคต่าง ๆ เช่น วัคซีน
เซรุ่ม

2. ยาสำหรับรักษาโรคต่าง ๆ ได้แก่ ยาปฏิชีวนะ ยาวิตามินต่าง ๆ ยาแก้ปวดลด
ไข้ และอื่นๆ

3. เคมีภัณฑ์ต่าง ๆ ได้แก่ อีเธอร์ แมกนีเซียม ไฮโดรคลอไรด์

4. ยาตำราหลวง เป็นยาสามัญประจำบ้าน ที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด

5. พวกเบ็ดเตล็ด ได้แก่ สีสผสมอาหาร ยากันบูด เครื่องใช้ที่ได้รับการฆ่าเชื้อ

ยาแผนปัจจุบันมี 88 ชนิด คือ

1. ยาธาตุน้ำแดง (Stomachica Mixture)

2. ยาถลนครต (Compound Magnesium Trisilicate Tablet)

3. ยาเม็ดอลูมินา-แมกนีเซีย (Alumina and Magnesia Tablet)

4. ยาน้ำอลูมินา-แมกนีเซีย (Alumina and Magnesia Oral Suspension)

5. ยาเม็ดโซดาไมท์ (Sodamint Tablet)

6. เหล้าสาระแทน (Peppermint Spirit)

7. ทิงเจอร์มหาหิงส์ (Tincture Asafetida)

8. ยาขับลม (Compound Cardamon Mixture)

9. ยาขับลมสำหรับเด็ก (Sodium Bicarbonate Mixture, Pediatric)

10. ยาน้ำซาลอล-เมนทอล (Salol and Menthol Mixture)

11. ยาเม็ดซัลฟาควินิดีน (Sulfaguanidine Tablet)

12. ยาเม็ดธาตีสัลฟาโทอาโซล (Phthalylsulfathiazole Tablet)

13. ทิงเจอร์ฝิ่นการะบูน (Camphorated Opium Tincture)

14. ยาแก้ท้องเสีย (Kaolin Mixture)

15. ยาน้ำเคลือบดินเหนียว (Kaolin Mixture with Pectin)
16. ยาน้ำเคลือบดินคัมพาร (Kaolin and Camphorated Opium Mixture)
17. น้ำมันละหุ่ง (Castor Oil)
18. น้ำมันละหุ่งหอมหวาน (Aromatic Castor Oil)
19. ยาระบายพาราฟฟิน (Liquid paraffin Emulsion)
20. ยาระบายแมกนีเซียม (Milk of Magnesia or Cream of Magnesia)
21. ซีเกทือ (Magnesium Sulfate)
22. ยาถ่ายพยาธิ (Piperazine Citrate Elixir)
23. ยาเม็ดแอสไพริน (Aspirin Tablet)
24. ยาเม็ดพาราเซตามอล (Paracetamol Tablet)
25. ยาเม็ดเอพีซี. (A.P.C. Tablet)
26. ยาลดไข้ชนิดน้ำสำหรับเด็ก (Paracetamol Syrup, Pediatric)
27. ยาแก้ไอน้ำเชื่อม (Cough Syrup)
28. ยาแก้ไอน้ำดำ (Brown Mixture)
29. ยาขับเสมหะ (Compound Ammonium Carbonate Syrup)
30. น้ำมันยูคาลิปตัส (Eucalyptus Oil)
31. ยาดมแก้หวัด (Cold Inhalant)
32. ยาดมแอมโมเนียหอม (Aromatic Ammonia Inhalant)
33. เหล้าแอมโมเนียหอม (Aromatic Ammonia Spirit)
34. ยาเม็ดซัลฟาไดอะซีน (Sulfadiazine Tablet)
35. ยาเม็ดไตรซัลฟาไพริมิดีน (Trisulfapyrimidines Tablet)
36. ยาน้ำไตรซัลฟาสำหรับเด็ก (Trisulfa Suspension, Pediatric)
37. ยาเม็ดคลอโรควิน (Chloroquine Phosphate Tablet)
38. ยาเม็ดควินินซัลเฟต (Quinine Sulphate Tablet)
39. ยาเม็ดซัลฟาไดออกซินไพริมิทามีน (Sulfadoxine and Pyrimethamine)
40. ยาเม็ดวิตามิน บี 1 (Vitamin B1 Tablet)
41. ยาเม็ดวิตามิน บีรวม (Vitamin B Complex Tablet)
42. ยาเม็ดวิตามินรวม (Multivitamin Tablet)

43. ยาแคปซูลวิตามินรวม (Multivitamin Tablet)
 44. ยาเม็ดวิตามินซี (Vitamin C Tablet)
 45. ยาแคปซูลน้ำมันตับปลา
 46. ยาเม็ดบำรุงโลหิต (Compound Ferrous Sulfate Tablet)
 47. ยาหยอดตา (Sulfacetamide Eye Drop)
 48. ยาแก้อักเสบตา (Tetracycline Eye Ointment)
 49. ยาหยอดหู (Nitrofurazone Ear Drop)
 50. ยาหยอดจมูก (Ephedrine Nasal Drop)
 51. ยากวาดคย (Mandl's Paint)
 52. ขี้ผึ้งกำมะถัน (Sulphur Ointment)
 53. ขี้ผึ้งซาลิซิลิกและกำมะถัน (Salicylic acid & Sulphur Ointment)
 54. ครีมซาลิซิลิกและกำมะถัน (Salicylic acid & Sulphur Cream)
 55. ขี้ผึ้งแก้ปวดบวม (Snalgesic Balm)
 56. น้ำมันแก้ปวดบวม (Compound Methyl Salicylate Liniment)
 57. ขี้ผึ้งน้ำมันระกำ (Methyl Salicylate Ointment)
 58. ขี้ผึ้งรักษาโรคผิวหนังเรื้อรัง (Coal Tar Ointment)
 59. ขารักษากลากเกลื้อน (Whitfield's Ointment)
 60. ยาแก้ผดผื่นคัน (Calamine Lotion)
 61. ขารักษาแผลน้ำร้อนลวก (Burns and Scalds Mixture)
 62. ทิงเจอร์ไอโอดีน (Iodine Tincture)
 63. ทิงเจอร์ไต้แมลสอล (Thimerosal Tincture)
 64. ยาน้ำไต้แมลสอล (Thimerosal Solution)
 65. ยาแดง (Merbromin Solution)
 66. ยาเหลือง (Acriflavine Solution)
 67. ยาน้ำเขนเข็ญไวโอเล็ต (Gentian Violet Solution)
 68. ยาแก้ปวดฟัน (Toothache Drops)
- เมื่อนำยาแผนปัจจุบันมาจัดกลุ่มตามสรรพคุณของยา จะแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ ได้

ดังนี้

1. ยาที่ใช้กับอาการของระบบทางเดินอาหาร เช่น ขาดกรด ยาแก้ท้องเสีย ยาถ่าย ยาถ่ายพยาธิ ยาแก้ปวดท้อง ท้องอืดเพื่อ ได้แก่ ชนิดที่ 1 ถึงชนิดที่ 22
2. ยาแก้ปวด ลดไข้ ได้แก่ ยาชนิดที่ 23 ถึง 26
3. ยาแก้ไอ ขับเสมหะ ได้แก่ยาชนิดที่ 27 ถึง 29
4. ยาสำหรับอาการอักเสบจากการติดเชื้อ ได้แก่ยาชนิดที่ 34 ถึง 36
5. ยาแก้ไข้มาลาเรีย ได้แก่ ยาชนิดที่ 37 ถึง 39
6. ยาบำรุง เช่น วิตามิน ได้แก่ยาชนิดที่ 40 ถึง 46
7. ยาสำหรับโรค ตา หู ยาอุดคมแก้หวัด แก้ลมวิงเวียน ยากวาดคอ ได้แก่ ยาชนิดที่ 30 ถึง 33 ชนิดที่ 47 ถึง 51 และชนิดที่ 68
8. ยาสำหรับโรคผิวหนัง ยาทา ยาสำหรับใส่แผล ได้แก่ ยาชนิดที่ 52 ถึง 67

ยาดำรากลวงซุกใหญ่

ยาดำรากลวงเป็นชื่อทางการค้าของยาที่องค์การเภสัชกรรมได้ขึ้นทะเบียนไว้ ประกอบด้วยยาสามัญประจำบ้าน ที่มีคุณภาพ ราคาถูก จัดไว้เป็นชุด บรรจุใส่กล่องไว้ คือ ชุดเล็กและชุดใหญ่ สำหรับใช้ป้องกัน หรือรักษาตนเองในโรคน่ากลัว ๆ อาการบางอย่างที่ไม่รุนแรงนัก เช่น ปวดศีรษะ มีไข้ บาดแผล ต้องทำการปฐมพยาบาลขั้นต้น ซึ่งไม่จำเป็นต้องไปพบแพทย์

ยาดำรากลวงชุดเล็ก ประกอบด้วยยา 6 ขนาน คือ ยาราคุน้ำแดง ขาดกรด ยาเม็ดโซลาคามินท์ ทิงเจอร์ฝิ่นการะบูน ยาเม็ดแอสไพริน และขี้ผึ้งแก้ปวดบวม

ยาดำรากลวงชุดใหญ่ ประกอบด้วยยา 8 ขนาน และตำลึง ผ้าพันแผล รวมเป็น 10 อย่างคือ ยาราคุน้ำแดง ยาเม็ดโซลาคามินท์ ทิงเจอร์ฝิ่นการะบูน ยาแก้ไอ น้ำคำ ยาเม็ดแอสไพริน ยาหยอดตา ขี้ผึ้งแก้ปวดบวม และยาใส่แผลสด

รายละเอียดของยาแต่ละขนาน มีดังนี้

1. ยาราคุน้ำแดง (Stomachica Mixture)

สรรพคุณ แก้ปวดท้อง ท้องขึ้น อืดเพื่อ และช่วยเจริญอาหาร

วิธีใช้ ผู้ใหญ่รับประทานครั้งละ 1-2 ช้อนโต๊ะ วันละ 3 เวลาก่อนอาหารหรือในขณะที่มีอาการ

เด็กรับประทานครั้งละ 1-2 ช้อนชา

บรรจุขวด ขนาด 180 ซีซี

2. ยาเม็ดโซดามินท์ (Sodamint Tablet)

สรรพคุณ แก้อาการจุกเสียด ปวดท้อง ท้องขึ้น เรอเปรี้ยว ช่วยรักษาแผลในกระเพาะอาหาร
ถ้าใส่ และเมื่อเกิดกรดในกระเพาะมาก

วิธีใช้ ผู้ใหญ่กินครั้งละ 1-2 เม็ด วันละ 4 ครั้ง หลังอาหาร ประมาณ 1-2 ชั่วโมง และ
ในขณะที่มีอาการ ถ้าเป็นมากอาจกินครั้งละ 1-2 เม็ด ทุก 1-2 ชั่วโมง ยกเว้น
เวลาหลับ

เด็ก ลดลงตามส่วน

บรรจุของ ของละ 20 เม็ด

3. ทิงเจอร์ฝิ่นการะบูน (Camphorated Opium Tincture)

สรรพคุณ แก้อาการปวดท้อง เวลาที่ท้องเดินมาก ๆ หรือเป็นโรคบิด (อุจจาระเป็นมูก
เลือด) และจะทำให้หยุดถ่ายอุจจาระด้วย

วิธีใช้ ผู้ใหญ่ กินครั้งละ 1/2 ช้อนชา ผสมน้ำพอสมควร
เด็ก ไม่ควรกินยานี้ ถ้าใช้จะต้องลดลงตามส่วน

บรรจุขวด ขนาด 15 ซีซี

ข้อควรระวัง ในรายที่ท้องเดินเพราะเชื้อโรค เชื้อหนอง เชื้ออหิวาต์ ไม่ควรจะไปหยุดถ่าย
ด้วยยานี้ มิฉะนั้น เชื้อโรคจะไม่ถูกขับถ่ายออกไป ทำให้เกิดอาการมากขึ้น ควร
จะกินยาค้ำเชื้อโรค เช่น ซัลฟาควินาดีน เตตราไซคลิกลีน ก่อน หรือพร้อมกับการ
กินทิงเจอร์ฝิ่นการะบูน

4. ยาแก้ไอน้ำดำ (Brown Mixture)

สรรพคุณ แก้ไอ ขับเสมหะ ทำให้ชุ่มคอ

วิธีใช้ ผู้ใหญ่ กินครั้งละ 1-2 ช้อนชา วันละ 3-4 ครั้ง หรือจิบบ่อย ๆ เวลาไอ
เด็ก ลดลงตามส่วน

บรรจุขวด 30 ซีซี

คำเตือน เขย่าขวดก่อนใช้ยา

5. ยาเม็ดแอสไพริน (Aspirin Tablet)

สรรพคุณ แก้ไข้ แก้ปวดหัว แก้ปวดเมื่อยกล้ามเนื้อ และปวดกระดูก

วิธีใช้ ผู้ใหญ่ รับประทานครั้งละ 1-2 เม็ด (1 เม็ด = 300 มิลลิกรัม) ทุก 4-6 ชั่วโมง
ควรรับประทานยาพร้อมกับการรับประทานอาหาร หรือหลังอาหารทันที หรือดื่มน้ำตามมาก ๆ

เด็ก ให้รับประทานขนาดของเด็ก เม็ดละ 60 มิลลิกรัม

อายุต่ำกว่า 1 ขวบ ห้ามรับประทาน

อายุ 1-4 ขวบ ใช้ 1/2-1 เม็ด

อายุ 5 ปี ใช้ 1/2 ของขนาดผู้ใหญ่

บรรจุ ขนาดผู้ใหญ่ ของละ 10 เม็ด

ข้อควรระวัง ไม่ควรใช้ในคนที่ เป็นโรคกระเพาะอาหาร (ให้ใช้พาราเซตามอลแทน) ห้ามใช้ในคนเป็นไข้เลือดออก หรือในคนที่ มีภาวะเลือดออกง่าย

6. ยาหยอดตา (Sulfacetamide Eye drops)

สรรพคุณ รักษาโรคตาแดง ตาอักเสบ ตาเจ็บและมีขี้ตามาก

วิธีใช้ หยอดตาครั้งละ 1-2 หยด วันละ 3-4 ครั้ง

บรรจุ ขวด 10 ซีซี

คำเตือน ห้ามรับประทาน ระวังอย่าให้ยาถูกแสงแดด ห้ามใช้เมื่อยาเปลี่ยนสี ขุ่นหรือมีตะกอน

7. ขี้ผึ้งแก้ปวดบวม (Analgesic Balm)

สรรพคุณ บรรเทาอาการปวดบวม อักเสบของกล้ามเนื้อ

วิธีใช้ ให้ทาบริเวณที่มีอาการ

บรรจุ คลับละ 4 กรัม

คำเตือน เป็นยาภายนอก ห้ามรับประทาน

8. ยาใส่แผลสด (Thimerosal Tincture)

สรรพคุณ รักษาแผลสด ล้างแผล

วิธีใช้ ใช้ล้างทำความสะอาดบาดแผล ทา หรือแตะที่แผล

บรรจุ ขวดละ 15 ซีซี

คำเตือน หากมีอาการระคายเคือง หรือผื่นแดงเกิดขึ้นให้หยุดใช้ยา ยาใช้ภายนอกห้ามรับประทาน

9. ยาลดกรด (Magnesium Trisilicate Compound Tablet)

สรรพคุณ แก้อาการเช่นเดียวกับโซดาบด ใช้ลดกรดในกระเพาะอาหาร

วิธีใช้ เช่นเดียวกับยาเม็ดโซดาบด แต่ต้องเคี้ยวยาก่อนกลืน

บรรจุ ของละ 10 เม็ด

สรุป

ยาตำราหลวงหรือยาสามัญประจำบ้าน เป็นยาที่มีคุณภาพ สามารถใช้รักษาบำบัดอาการโรคไม่รุนแรงได้ ราคาถูก ใช้ง่าย มีขายในโรงพยาบาลของหน่วยราชการต่าง ๆ สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด หน่วยราชการบางแห่งรวมทั้งร้านขายยาที่เป็นตัวแทนจำหน่ายยาของเภสัชกรรม ร้านขายยาทั่วไป และคลินิกต่าง ๆ ยาแต่ละชนิดสามารถศึกษาสรรพคุณวิธีใช้ ได้จากฉลากบรรจุยา ควรมีไว้ประจำบ้าน